

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM
NAZİRLİYİ
F. KÖÇƏRLİ ADINA RESPUBLİKA UŞAQ KİTABXANASI
ELMİ-METODİKA ŞÖBƏSİ**

Ədəbiyyatşünas, publisist Firidun bəy
Köçərlinin 150 illik yubileyinə həsr olunur

İlk folklor antologiyasının banisi
(metodik məktub)

B A K I – 2 0 1 3

Tərtib edən: Ruhiyyə Məmmədli – F.Köçərli adına Respublika Uşaq
Kitabxanasının baş kitabxanaçısı

Redaktor: Fizurə Quliyeva – F.Köçərli adına Respublika Uşaq
Kitabxanasının direktoru

Tərtibçidən

Firidun bəy Köçərli ən müqəddir, ən sevgili ədiblərimizdən biridir. Onu böyüklü, kiçikli hamı sevir. Mütəxəssislərin də təsdiqlədikləri kimi, folklorşünaslığın yaranması şifahi xalq ədəbiyyatının toplanması, sistemləşdirilib nəşr olunmasında Firidun bəy Köçərlinin böyük xidmətləri olmuşdur. Bu şəxs ədəbiyyat tariximizi yazmaqla bütün keçmişimizi dirilti, şairlərimizin ülvi ruhlarını canlandırdı. F.Köçərli Azərbaycanın tanınmış ədəbiyyatşünası, pedaqoq və publisistidir. O, Azərbaycan ədəbi dilinin saflığı uğrunda daim mübarizə aparmışdır. Onun uşaqlar üçün yazdığı “Balalara hədiyyə” kitabı Azərbaycanın ən dəyərli sərvətlərindəndir. Müəllif bu kitabda ən çox şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən istifadə etmişdir.

Firidun bəy Köçərlinin fikrincə uşaq dünyası çox zəngindir. Uşaqlarda poetik duyum çox güclüdür. Onların təfəkkürü yazıçı təfəkkürünə uyğundur. Uşaq ədəbiyyatı böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Yüksək səviyyəli uşaq əsərlərinin yazılmasına həmişə böyük ehtiyac olub. Uşaqlar üçün yazılan əsərlərdə müasir dövrün nəbzi tutulmalı, coşqun və qaynar həyatımız öz bədii inikasını tapmalıdır. Bu uşaq yazıçılarını düşündürən aktual problemdir. Müasir dövrün indiki mərhələsində xalqımıza kamil, şüurca yetkin insanlar daha çox lazımdır. Belə insanların yetişdirilməsində uşaq ədəbiyyatının misilsiz əhəmiyyəti vardır. Məhz elə buna görə də uşaq ədəbiyyatının ideya-bədii səviyyəsinin yüksəldilməsinə həmişə qayğı göstərilməlidir.

Firidun bəy Köçərli uşaq dünyası nəsri sahəsində səmərəli xidmət göstərən ədiblərimizdəndir. Onun yaratdığı əsərlərə həmişə ehtiyac vardır. Qeyd edim ki, 1965-ci il yanvarın 1-dən Mədəniyyət Nazirliyinin qərarı ilə kitabxanamız Firidun bəy Köçərlinin adını daşıyır. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası olaraq bu sahədə üzərimizə çox mühüm vəzifələr düşür. Bizim ən ümdə vəzifəmiz böyük ədibimizi oxucularımıza tanımaq, onun dəyərli əsərlərini onlara sevdirməkdir. Çünki, ulu öndər Heydər Əliyevin söylədiyi kimi kitabxana məbədgahdır, hər bir ziyalının yolu bu məbədgahdan keçir. Balacaları vətənpərvərlik, humanizm, düşmənə nifrət, beynəlmiləçilik ruhunda tərbiyə etmək üçün biz kitabxanaçılar çox çalışmalıyıq. Biz inanırıq ki, illər ötsə də hər dəfə uşaq ədəbiyyatından söz düşəndə uşaqların da, böyüklərin də sevimlisi Firidun bəy Köçərli hörmətlə anılacaq, yada düşəcək.

Bu il sevimli ədibimizin 150 illik yubileyi qeyd olunacaq. Yubileylə əlaqədar hazırlanmış **“İlk folklor antologiyasının banisi”** adlı metodik vəsaiti təqdim edirik.

I.Həyatı və yaradıcılığı

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı və pedoqoji fikir tarixində məşhur “Azərbaycan alimi, tənqidçi və pedoqocu” kimi dəyərləndirilən Firidun bəy Köçərli tərəqqipərvər elm və ədəbiyyat xadimləri sırasında xüsusi yer tutan şəxsiyyətlərdəndir. O,1863-cü il yanvarın 26-da Azərbaycanın gözəl guşəsi olan Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Tarixi hadisələr və gözəl ənənələrlə zəngin səfalı Şuşa şəhərində Firidun bəy Köçərlinin doğulduğu illərdə müəyyən bir oyanma və canlanma özünü göstərirdi. Firidun bəy Köçərli burada Mirzə Kərim Münşizadənin ibtidai məktəbini bitirdikdən sonra atasının arzusu ilə rus məktəbində təhsil alıb, Qori müəllimlər seminariyasında təhsilini (1880-1885) davam etdirmişdir. Seminariyanı 22 yaşında əla əxlaqla bitirən F.Köçərli İrəvan gimnaziyasına müəllim göndərilmişdir. Azərbaycanlı balalara hüsnxət qaydalarınca yazdığı öyrədən gənc müəllim həm də dünya ədəbiyyatından nümunələri tərcümə etmiş, Azərbaycan ədəbiyyatının ayrı-ayrı problemləri mövzusunda bir çox məqalələr yazmışdır.

Firidun bəy Köçərli pedoqoji fəaliyyətə İrəvan gimnaziyasında müəllim kimi başlamış, sonra Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsində müvəqqəti təlimatçı kimi (1910-1918) çalışmışdır. Onun təşəbbüsü ilə seminariyanın Azərbaycan şöbəsi Azərbaycana-Qazax şəhərinə köçürülmüşdür. O, burada açılmış Qazax müəllimlər seminariyasının müdiri vəzifəsində (1918-1920) işləmişdir.

Firidun bəy Köçərli ədəbi-ictimai fəaliyyətə İrəvan gimnaziyasında çalışdığı illərdən başlamış, ilk məqalələri bu dövrdə işıq üzü görmüşdür. Həmin illərdə Firidun bəy Köçərli “Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı” adlı ilk iri həcmli əsərini qələmə almışdır. Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasında işlədiyi illərdə “Azərbaycan türk ədəbiyyatı” əsərini (1908) bitirmişdir. Lakin bu əsər sovet hakimiyyəti illərində Bakıda “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları”(iki cildə) adı ilə (1925 – 1926) nəşr edilmişdir. Burada XVIII-XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ilk geniş elmi şərh verilmişdir. Əfsuslar olsun ki, əsərin XX əsr ədəbiyyatından bəhs edən hissəsi itmişdir. Zaqafqaziyanın dövrü mətbuatında onun rus, gürcü və Azərbaycan klassik yazıçıları haqqında saysız-hesabsız ədəbi oçerkləri, məqalələri çıxmışdır. Firidun bəy Köçərli burada ictimai haqsızlığa, dini fanatizmə, cəhalətə qarşı çıxmış, maarif, mədəniyyət, tarix, iqtisadiyyat və pedaqogika problemlərinə toxunmuşdur. “Balalara hədiyyə”, “Seçilmiş əsərləri”(1963), “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları” (1978) kütləvi tirajla nəşr olunmuşdur. O, “Təlimi Sokrat” kitabını, klassik rus və gürcü ədəbiyyatından nümunələri azərbaycan dilinə, M. F.Axundzadənin “Aldanmış kəvakib” povestini rus dilinə tərcümə etmişdir.

Firidun bəy Köçərli Sovet hakimiyyətinin ilk aylarında repressiyaya məruz qalmışdır. 1920-ci il iyunun 2-də Gəncədə həbs olunmuş, həmin ayın 21-də güllələnmişdir.

Firidun bəy Köçərlinin fəaliyyətə başladığı XIX əsrin 80-ci illəri Azərbaycan millətinin təşəkkül etdiyi, milli şüurunun getdikcə qüvvətləndiyi bir

dövr idi. XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanda bəzi elmlər, realist dramaturgiya, nəsr və nəzm inkişaf edir, ədəbiyyat ideyaca zənginləşir, Azərbaycan milli teatrının əsası qoyulurdu. Bir sıra şəhərlərdə əvvəlcə rus dilində, sonralar isə yerli dillərdə qəzetlər, kitablar və jurnallar nəşr edilirdi.

Firidun bəy Köçərlinin “Татарский комедии” silsilə məqalələri bu ideyanın ilk, nisbətən konkret və məhdud ifadəsi olsa da, onun gələcək “Литература азербайджанских татар” və “Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı” əsərləri üçün təməl daşları idi.

Bunlardan başqa Firidun bəy Köçərli ədəbi şəxsiyyətlər, bədii əsərlər, dərslik və tərcümələr haqqında, sülh və xalqlar dostluğu, qadın azadlığı, habelə məişət mövzularında bir sıra maraqlı məqalələr yazmışdır.

Firidun bəy Köçərli belə bir həqiqəti təsdiqləyirdi ki, “bir qövm və tayfa elmsiz və mərifətsiz olsa, bir o qədər ədəbiyyatı zəif və biməzmun olacaqdır... Xalqın sərvət və dövləti, şan və şövkəti artdıqca, onun dili dəxi haman qərar üzrə tərəqqi və vüsət tapır və bir məqama çatır ki, millət qisim-qisim nağıl və hekayələr düzməyə, sinədən sözlər və mahnılar toxumağa başlayır.”

Firidun bəy Köçərli M.F.Axundzadə və M.Şahmurovdan sonra Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı naminə əlifba islahatı aparılması yolunda çalışan xadimlərdəndir.

Azərbaycan dilini başqa dillərin zərərli təsirindən qorumaq üçün F.Köçərli, Y.V.Çəmənzəminli, Ü.Hacıbəyli, Ö.F.Nemanzadə və başqa mütərəqqi ziyalılardan ibarət olan cəbhə yaradıldı. Bu cəbhənin işi Azərbaycan ədəbi dilini canlı xalq dilinə getdikcə daha artıq yaxınlaşdırmaq, inkişaf etdirmək idi. Onlar dili millətin əvəzsiz sərvəti hesab edirdilər. Firidun bəy Köçərli “Azərbaycan ədəbiyyatı” əsərində məşhur rus pedoqoqu K.D.Uşinskiyin aşağıdakı sözlərini misal gətirmişdi: “Madam ki, bir millətin özünəməxsus ana dilisi xarici dillərin təqəllüb və təsəllütündən salamat qalıbdır, o millət özü də salamatdır.”

Firidun bəy Köçərli Azərbaycan folklorşünaslığında da xüsusi xidmətləri olan şəxsiyyətlərdəndir. Mütəxəssislərin də təsdiqlədikləri kimi, folklorşünaslığın yaranması şifahi xalq ədəbiyyatını toplanması, sistemləşdirilib nəşr olunması ilə bilavasitə bağlıdır. Bu sahədə Köçərlinin özünəməxsus yeri vardır.

Firidun bəy Köçərli “bizim fəzil və həkim bir şairimiz” adlandırdığı Nizaminin əsərlərini Azərbaycancaya “açıq dildə tərcümə edib, milli ədəbiyyatımızı dövlətləndirməyi”, “fars dilini yaxşı bilən” şairlərimizin baş vəzifələrindən biri hesab edirdi. O, deyirdi ki, “insaf deyil ki, onun möcüzəna kəlamları Avropa dillərinə tərcümə olunub intişar tapsın, bizlər isə onu öz dilimizdə mütaliə edib feyzyab olmaqdan məhrum qalaq”. Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatının öz təcrübəsinə, onun zəngin ənənələrinə istinad edərək realizm nəzəriyyəsini daha da inkişaf etdirirdi.

Firidun bəy Köçərliyə görə, sənətkar gərək xalqın kədər və sevincinin tərcümanı olsun, onu qəflətdən bidar edib, tərəqqi və maarif səmtinə cürət və cəsarət ilə dəvət etsin.

Firidun bəy Köçərli çoxcəhətli yaradıcılığı boyu bir ədəbiyyat tarixçisi, nəzəriyyəçi və tənqidçisi kimi tədqiq və təbliğ etdiyi sahənin, demək olar, bütün

əsas məsələlərinə toxunmuş, onlar barədə öz görüşlərini aydın izah etməyə çalışmışdır. O, ədəbiyyatı hər bir xalqın “şən və əzəmətinə, tərəqqi və səadətinə bais olan səbəblərdən biri” hesab edib iki hissəyə ayırmışdır: şifahi və yazılı ədəbiyyat.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin bu yorulmaz və vətənpərvər tədqiqatçısı, bir ədəbiyyatşünas kimi araşdırmalarına folklor nümunələrini yazıya almaqla başlamışdır. Qədim musiqi mədəniyyətimizin beşiyi olan Şuşada dünyaya göz açmış Firidun bəy Köçərli el sənətini dərin vətəndaşlıq hissi ilə sevərək qədrini bilmiş, şifahi ədəbiyyatın itib-batmaqdan, unudulmaqdan qorumağı vacib hesab etmişdir. Bunun üçün böyük maarifçi-pedaqoq və ədəbiyyatşünas toplayıcılıq işinə başlamış, Aşıq Valehin şeirlərinin, o cümlədən onun məşhur vücudnaməsinin, xalq bayatılarının, uşaq folkloru incilərinin bir qisminin öz dövrünün mətbuatında çap etdirmişdir. “Azərbaycan ədəbiyyatı”nın müəllifi Firidun bəy Köçərli öz xalqının bəşər mədəniyyəti xəzinəsinə verdiyi inciləri də sərraf kimi tapıb qiymətləndirməyi bacırır, Azərbaycan ədəbiyyatının böyük ideallarla, sağlam və yüksək hislərlə zəngin olduğunu iftixarla təhlil və sübut etmişdir. Bu məqsədlə F.Köçərli Azərbaycan klassiklərindən M.V.Vidadi, M.P.Vaqif, A.Bakıxanov, Q.Zakir, M. F.Axundzadə, S.Ə.Şirvani, N.Vəzirov, M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadəni misal gətirir, onlardan çoxunun yaradıcılığını və ədəbi irsini geniş təhlildən keçirmiş, Azərbaycan ədəbiyyatında yaranan realist ədəbi cərəyanın özünəməxsus xüsusiyyətlərini, inkişaf yolunu və ideya istiqamətlərini də məharətlə üzə çıxarmışdır.

Firidun bəy Köçərli ədəbiyyatın xəlqiliyini hər hansı bir yazıçının xalq həyatı ilə, ictimai varlıqla münasibətlərinin mütərəqqi mahiyyətində görürdü. Yazıçının öz mənsub olduğu xalqın mənəvi aləmi ilə sıx bağlı olmasını Firidun bəy Köçərli, bu işdə həlledici şərt sayırdı. O, deyirdi: “Yazıçı və ya şair nə qədər öz millətinə yaxın olsa, milliyyət qanı onun damarlarında nə qədər artıq cərəyan etsə, onun əsərlərində milliyyət nişanəsi artıq görünəcəkdir.” “Azərbaycan ədəbiyyatı”nda Firidun bəy Köçərli ictimai və mədəni tərəqqi uğrunda qələm çalan, yaxşını – yaxşı, pisi – pis kimi göstərən, mövhumat, qəflət və dini xürafatı ifşa edən “həqpərəst və millətpərvər ədiblərə” daha artıq yer vermiş, onların yaradıcılıq problemlərini geniş şərh etməyə çalışmışdır.

Firidun bəy Köçərli tarixçi olduğu qədər ədəbiyyatın müasir inkişafı məsələləri ilə də məşğul olan istedadlı bir tənqidçi idi. Müasir ədəbiyyatın ideya, mövzu, bədii sənətkarlıq, dil və s. məsələləri onu daim maraqlandırır. Firidun bəy Köçərli yazırdı: “İndiki dövrdə xalq üçün gözəl nəsihətlər, hikmətamiz hekayələr, vətənə məhəbbət, millətə xidmət, dostluqda sədaqət, əhdə vəfa etmək, müqəddəs hisslər haqqında əsərlər yaratmaq lazımdır.” Firidun bəy Köçərli təkcə Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqi ilə kifayətlənməyib, əsərlərində şərq, qərb avropa, rus, gürcü və s. ədəbiyyatların klassikləri haqqında da elmi mülahizələr yürütmüş, ədəbi oxu kitabların da çapına çalışmışdır.

Şifahi xalq ədəbiyyatının növ və janr zənginliyini aşkarlayan görkəmli ədəbiyyatşünas alim qeyd edib ki, keçmişdə şən və qüvvət sahibi olan türk milləti öz məişətinə, ayin və adətinə dair yaratdığı nağıl və hekayələr, gözəl mənzumələr,

hikmətamiz məsəllər, atalar sözləri, nazik mənalı müəmma və tapmacalar, körpələrin qəlbini açan düzgülər və yanıltmaclar, heyvanat qisminə məxsus sayaçı sözləri unudulmaqdadır. Böyük maarifpərvər bu unudulmaq təhlükəsini duyaraq folklorumuzu toplamağa başlamışdı. O dövrlərdə məktəblərdə çalışan soydaşlarına yazdığı məktublarda toxunduğu məsələyə bir daha qayıdaraq göstərirdi: “O millət ki, öz tarixini, dolanacağını, vətənini və dilini sevir – bu qisim əsərləri kəmalı şövq və diqqətlə cəm edib sərmayə kimi saxlayır və uşaqların ilk təlim-tərbiyəsini onları öyrətməklə başlayır.”

Firidun bəy Köçərli gənc nəslə düzgün tərbiyə etmək, onda vətənə, xalqa, ana dilinə məhəbbət duyğuları oymaq üçün uşaqları hələ kiçik yaşlarından şifahi ədəbiyyat nümunələri ilə tanış etməyi ilkin tərbiyə üsullarından sayır və bunu valideynlərə məsləhət görürdü. Heç təsadüf deyil ki, o, çap etdirdiyi şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri kitabına bu baxımdan çox mənalı olan “Balalara hədiyyə” adı vermişdir.

Firidun bəy Köçərli 1908-ci ildə “Balalara hədiyyə” kitabçasını çap etdirir. Bu əsərlər minlərlə oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılır. “Balalara hədiyyə” haqqında Əli Sultanov yazırdı ki, “bu kitabdan vətən qoxusu, dağların ətri, köçərilərin tüstüsü gəlir”. Kazımoğluya görə, bu kitabdakı nağıl və hekayələr azərbaycanlıların ata-babadan qalma düzgü və tapmacaları, misal və nəğmələri “bizi keçmişimizlə aşına edir, bizi kəndimizə tanıtdırır və keçmişimizə qarşı bizdə milli bir duyğu oyandırır.

“Abdulla Şaiq belə hesab edirdi ki, “bizim el ədəbiyyatımız o qədər vüsətlidir ki, onu yazmaq qurtaracaq şeylərdən deyil. Millətimizin istedad və məharəti – fitrilərinə və əhvali-ruhiyyəsinə aşına olmaq istəyənlər möhtərəm Firidun bəy Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabçasından istifadə edə bilərlər. O, camaatımızın arasındakı nağıl, məsəl, tapmaca və şeirləri bir yerə toplamaqla körpələrimizə böyük hədiyyə etmişdir.

Firidun bəy Köçərli “Balalara hədiyyə” məcmuəsini məhz bu niyyətlə hazırlamışdı. O, özünün məramını belə ifadə etmişdi: “Bu məcmuəni hər kəs oxusa – böyük, ya kiçik – onun qəlbi açılıb xəndan olacaqdır. Balalar şad olacaq bu səbəbə ki, onda dərc olunan əsərlərin cümləsi onların dünyasındandır.”

Böyük adamların ürəklərinin açılmasına səbəb bu olacaqdır ki, onlar mütləq əsnasında öz uşaqlıq vaxtlarını ixtiyarsız xatırlarına gətirəcəklər. Bu isə, qəlbi şad etmək özlüyündə bir xidmətdir. Xalq qarşısında tarixi xidmətinin ifadəsi olan “Balalara hədiyyə” 1912-ci ildə Orucov qardaşlarının mətbəəsində çapdan buraxılmışdı. Kitab əldən-ələ gəzirdi. Firidun bəy Köçərli şifahi ədəbiyyatın tədrisinin təlimi, tərbiyəvi əhəmiyyəti, el ədəbiyyatının bədii – estetik dəyəri barədə çox gözəl fikirlər söyləmişdir. O, ağızda söylənen nağıl, hekayətlərdən, cürbəcür milli nəğmələrdən, aşıq sözlərindən, məsəllərdən, tapmacalardan, yanıltmaclardan, ağıcı sözlərindən, bayatılardan ibarət” olan el ədəbiyyatını cəmləşdirib çapa verməyi, itib-batmaqdan qorumağı müasiri olan ziyalıların başlıca vəzifəsi sayırdı. Deməli, Firidun bəy Köçərli ədəbiyyatın öyrədilməsində məhz folklor materialları ilə başlamağı zəruri hesab edirdi. Bu təbii idi, çünki folklor söz sənətinin başlanğıcıdır, şagirdlər bunlarla hələ ailədə ikən tanış olur,

məişətdə daim eşidirlər. Tarixi keçmişini, dilini, vətəninə sevən inkişaf etmiş millətlər öz şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini “kəməli-şövq və diqqətlə cəm edib, qiymətli sərmayə kimi saxlayır və balalarının ilk təlim və tərbiyəsini onları öyrətməklə başlayır”.

Firidun bəy Köçərlinin folklorşünaslıq baxımından dəyərli fikirləri təkəcə bunlar deyil. Atalar sözləri və məsəllərin xalqın tarixi təcrübəsi və həyatı ilə bağlı yarandığını qeyd edən ədəbiyyatşünas nağılların çoxunun şadlıq ilə qurtardığını, qəhrəmanların bəla və müsibətlərə düçar olduqlarını, ağ div və əjdahalarla qarışdıqlarını göstərən, epik folklor nümunələrinin poetikasına yığcam şəkildə toxunmuşdu.

Uşaq ədəbiyyatı böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Balacaları vətənpərvərlik, humanizm, düşməyə nifrət, beynəlmiləçilik ruhunda tərbiyə etmək üçün yüksək səviyyəli uşaq əsərlərinin yazılmasına həmişə böyük ehtiyac olub. Uşaqları elm öyrənməyə, məktəbə getməyə həvəsləndirmək işində Firidun bəy Köçərlinin böyük xidmətləri var. F. Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabından “Oğlum” şeiri buna misaldır.

Ay afərin gül oğlum,
Gül oğlum, sünbül oğlum.
Oğlum, oğlum, naz oğlum,
Dərsindən qalmaz oğlum.
Qələmini al ələ,
Yaxşı-yaxşı yaz, oğlum.
Oğlum gedər məktəbə,
Oxur, çatar mətləbə.
Dərsin oxur rəvanlar,
Nə oxuyubdur, danışar...

Firidun bəy Köçərlinin bu şeiri yazmaqda məqsədi nəsihət verici sözləri ilə küçədə qaçmaq, uşaqlarla savaşımaq, heyvanlara daş atmaq, quşları incitmək kimi əməlləri etməməyi şirin bir dildə balaca oxucusuna çatdırmaqdır.

Uşaqlar üçün yazılan əsərlərdə müasir dövrün nəbzi tutulmalı, coşqun və qaynar həyatımız öz bədii inikasını tapmalıdır. Bu uşaq yazıçılarını düşündürən aktual problemdir. Firidun bəy Köçərlinin folklorşünaslıq baxımından maraqlı doğuran fikirləri arasında nağıllarda heyvanat qisminin insana mənsub olan xasiyyətlərini ümumiləşdirib dəqiq səciyyələndirməsidir.

“Balalara hədiyyə” kitabı Azərbaycan folklorunun ilk antologiyası idi. Bu kitab indi də uşaqlar üçün maraqlıdır, əzizdir. “Balalara hədiyyə” uşaqların fikrini aydınlaşdıran, xəyalını qanadlandıran, uşaqlara həyat və təbiət haqqında məlumat verən qiymətli bir inci xəzinəsidir.

Dövrünün ədəbi hadisələrini diqqətlə izləyən Firidun bəy Köçərli ədəbiyyatda xəlqiliyin və demokratik meyllərin inkişaf etdirilməsi üçün ciddi səy göstərmiş, realizmin yorulmaz təbliğatçısı olmuşdur. Onun C.Məmədquluzadə, M.Ə.Sabir, Ə.Haqverdiyev, N.Nərimanov kimi sənətkarların əsərləri və “Molla Nəsrəddin” jurnalı haqqında söyədiyi fikirlər tədqiqat nöqtəyi-nəzərindən çox qiymətli və maraqlıdır. Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı

tarixində ilk dəfə olaraq XX əsrə qədərki ədib və şairlərin böyük əksəriyyətini əhatə edən ədəbiyyat tarixini yazmağa təşəbbüs göstərmişdir. “Materiallar” da yüz iyirmi doqquz şairin ədəbi irsi və onlardan böyük bir qisminin ilk dəfə olaraq tərcümeyi-halı verilmiş, əsərləri haqqında orijinal fikirlər söylənmişdir. Firidun bəy Köçərlinin ədəbiyyatımızın M.Füzuli, M.P.Vaqif, M.F.Axundov, Q.Zakir, S.Ə.Şirvani kimi görkəmli simalarının yaradıcılığına həsr edilmiş tədqiqatı onun Azərbaycan ədəbiyyatına çox gözəl aşına olduğunu göstərir. Azərbaycan şairlərinin tərcümeyi-hallarına dair ilk geniş məlumat, ədəbiyyatımızın və mədəniyyətimizin fəxri olan böyük M.F.Axundzadə haqqında birinci kitab Firidun bəy Köçərli qələminin məhsuludur.

Firidun bəy Köçərlinin həm tənqidi məqalələrində, həm də tədqiqatçılıq fəaliyyətində bariz şəkildə nəzərə çarpan xüsusiyyətlərdən biri və demək olar ki, ən başlıcası onun müasirlik probleminin ön plana çəkməsidir. Məşhur yazıçı-alim Mir Cəlal Paşayev onun xidmətlərini nəzərə alaraq demişdir ki, bir institutun görə bilmədiyi işi F.Köçərli təkbaşına görmüşdür. Bu görkəmli maarifçi iyirmi ildən çox Qoridə, on il İrəvan gimnaziyasında, iki ilə yaxın Qazax seminariyasında azərbaycanlı gənclərin təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olmuş və “Azərbaycan ədəbiyyatı” kimi çox sanballı elmi əsər yazmışdır. Firidun bəy Köçərlinin dilə dair görüşlərində mətbuat dili məsələləri də mühüm yer tuturdu. Ümumiyyətlə, ədəbi-bədii dildə olduğu kimi, burada da onun ardıcılıqla müdafiə və təbliğ etdiyi fikir mətbuatın xalq dilinə yaxın, aydın, sadə, anlaşılıqlı bir dildə olması tələbi idi.

F.Köçərli müasir ziyalılara və tələbələrinə Azərbaycan dilini yaxşı bilmək, bu dilin canlı üslubunda yazıb yaratmaq üçün M.P.Vaqif, M.V.Vidadi, A.Bakıxanov, Q.Zakir, M.F.Axundzadə, S.Ə.Şirvani, H.Zərdabi kimi yazıçıların əsərlərini oxuyub öyrənməyi məsləhət görürdü. O, qeyd edirdi ki, Vaqifin adını eşitməyən və şənində söylənən “Hər oxuyan Molla Pənah Vaqif olmaz” məsələni bilməyən yoxdur. Vaqifi belə şöhrətləndirən, əlbəttə, onun rəvan təbii, mövzun kəlamı və gözəl qafiyələri olubdur”, şairin əsərləri indi də dillər əzbəridir.

Klassiklərin məziyyətini onların dilə ehtiram və məhəbbətində, söz ustaları olmalarında görə alim göstərirdi ki, “böyük ədiblərin yazısı həmişə açıq və sadə olur.” Firidun bəy Köçərlinin fikrincə Mirzə Fətəli Axundzadənin, Qasım bəy Zakirin, Həsən bəy Məlikzadənin asari-qələmiyyələri bizim bu qövlümüze şahiddir.

Rus ədəbiyyatını həm bir müəllim, həm tənqidçi, həm də tərcüməçi kimi öyrənib təbliğ edən Firidun bəy Köçərlinin A.S.Puşkindən “Torçu və balıq”, M.Lermantovdan “Üç xurma ağacı”, A.P.Çexovdan “At familiası” kimi tərcümə əsərlərini ədəbi ictimaiyyət rəğbətlə qarşılanmışdı. Bu tərcümələr ədəbiyyatımızı ideya cəhətdən daha da zənginləşdirmişdir.

Onun M.F.Axundzadənin “Aldanmış kəvakib” povestini rus dilinə çevirməsi də çox yaxşı bir təşəbbüs idi. Rus ədəbiyyatının Azərbaycanda yayılması və təbliğində Firidun bəy Köçərli bir çox müasirlərindən öz işinin ardıcılığı ilə seçilirdi.

Beləliklə, görkəmli ədəbiyyatşünas alim, tənqidçi və maarif xadimi Firidun bəy Köçərlinin elmi fəaliyyəti Azərbaycan tarixinin qiymətli səhifələrindən, onun

“Azərbaycan ədəbiyyatı” monoqrafiyası isə milli ədəbiyyatşünaslığın yeni istiqamətində inkişafında böyük rol oynayan və özünün saysız-hesabsız müsbət, mütərəqqi cəhətləri ilə bu gün də əhəmiyyətini, tərəvətini itirməyən əsərlərdən biridir. Bəli F.Köçərli sözü ilə işi düz gələn şəxsiyyətdir. Firidun bəy Köçərliyə görə kamil şair və ağıllı ədib həqiqətdə o şair və o ədibdir ki, “öz millətinin dili ilə danışa, ürəyi ilə, hissi və ağılı ilə fikir edə. Çünki milləti haqq və savaba irşad edən, şöhrət və hörmətə yetirən onlardır.”

Çox təəssüflər olsun ki, 1920-ci ildə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti bolşevik-daşnaq qüvvələri tərəfindən süquta uğradıldıqdan sonra başlanan faciə və məqsədli terror qurbanlarından biri Firidun bəy Köçərli olmuşdur. O, Gəncədə heç bir əsas olmadan güllələnmişdir. Bu hadisəni xalq şairi Mirvari Dilbazi şeir dili ilə oxucusuna aşağıdakı şəkildə çatdırır:

Başına tuşlanan düşmən xəncəri
Xalqının qəlbinə tuşlandı sənin.
Bu müdhiş ölümün acı xəbəri
Sağalmaz dərdir bizim vətənin.

Sinəmiz ocaqdır, sönmür məşəli,
Yandıqca gur yanıb, yandırır bizi.
O xəncər vuranın qurusun əli!
İllər var göynədir ürəyimizi...

O müqəddəs qanın tökülən yerə
Ruhlar hər zaman səcdəyə gəlir...
Dözməyib şair də bu bəd xəbərə,
Gündə neçə dəfə dirilir, ölür.

Xalqımız böyük mütəffəkirimiz Firidun bəy Köçərliyə heç vaxt unutmayacaq.

II.Yubiley tədbirlərinin keçirilməsi

Bu il Azərbaycan ədəbiyyatının qüdrətli ədəbiyyatşünası, folklor tədqiqatçısı, sevimli pedaqoqumuz Firidun bəy Köçərlinin anadan olmasının 150 ili tamam olur. Bu münasibətlə respublikanın bütün mədəniyyət müəssisələrində, eyni zamanda kitabxanalarda yubiley tədbirlərinin keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Kitabxanalarda bununla əlaqədar maraqlı tədbirlər keçirmək olar. İlk növbədə kitabxanada F.Köçərlinin 150 illik yubileyi münasibəti ilə **“Köçərli lektoriya həftəsi”**nin keçirilməsi yaxşı olar. Bu tədbirdə az yaşlı, orta yaşlı, yuxarı sinif şagirdləri, ali təhsil müəssisələrinin müəllim və şagird kollektivi iştirak edə bilərlər. Tədbiri keçirmək üçün kitabxana bağçalarla, məktəblərlə, ali təhsil ocaqları ilə əməkdaşlıq etməlidir.

“Köçərli lektoriya həftəsi” ərzində yuxarı yaş qrup oxucular sevimli pedaqoqumuz Firidun bəy Köçərli haqqında maraqlı məruzələr hazırlayırlar. Ən yaxşı hazırlanmış məruzə müdiriyyət tərəfindən qiymətləndirilir.

“Köçərli lektoriya həftəsi”nin I gününü balaca oxucularımıza həsr edək. İlk əvvəl **“Köçərli lektoriya həftəsi”** açıq elan edilməlidir. Tədbirin birinci hissəsində yuxarı yaş qrup oxucular F.Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri ilə çıxış edirlər. Ən yaxşı məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. Yaxşı olar ki, həmin gün F.Köçərlinin **“Balalara hədiyyə”** kitabında olan nağıllar əsasında hazırlanmış ucadan oxu, səhərciklər təqdim olunsun, II günü **“Balalara hədiyyə”** kitabında verilmiş oyunlar oxucular arasında keçirilsin. III günü yubilyarla bağlı sual-cavab, test sorguları keçirilsin. Sorguda fərqlənən oxucular mükafatlandırılınsın. IV gün rəsm müsabiqəsi, şeir musiqisi, V gün isə yubilyara həsr olunmuş ədəbi-bədii gecə ilə **“Köçərli lektoriya həftəsi”**nə yekun vurulsun. Qeyd edim ki, **“Köçərli həftəsi”**nin hər bir günündə kitabxanaçı tədbirdən sonra oxucuları yubilyara həsr olunmuş sərgiyə baxmağa və kitabxanaya ekkursiyaya dəvət etsə daha yaxşı olar.

“Köçərli lektoriya həftəsi”nin təşkilində kitab sərgisinin təşkili vacibdir. Sərgidə F.Köçərlinin indiyə qədər çap olunmuş kitabları, onun haqqında şair və yazıçıların yazdığı əsərlər ilə yanaşı, dövrü mətbuatda da yer alan materialların nümayişi nəzərdə tutulmuşdur.

Sərgi müxtəlif başlıqlar altında keçirilə bilər.

Məsələn: **“Firidun bəy Köçərli - 150”**, **“Ədəbiyyatımızda yaşayan həyat”**, **“Qüdrətli ədəbiyyatşünas, folklor tədqiqatçısı”**, **“Yorulmaz maarifçi Firidun bəy Köçərli”**, **“Tariximizin fəxri: F.Köçərli”**, **“İlk folklor antologiyasının banisi”**, **“Böyük maarifpərvər: F.Köçərli”** və s. İndi isə sərginin nümunəsini veririk.

1. Başlıq: İlk folklor antologiyasının banisi.
2. F.Köçərlinin portreti.
3. Görkəmli insanların F.Köçərli haqqında söylədikləri sitatlar.
4. Dövrü mətbuatda çap olunan məqalələrin kartotekası.
5. Kitablارının nümayişi.
6. Şeir parçası.
7. F.Köçərlinin hikmətli sözləri.

Sərgidə veriləcək sitatlar:

1. Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı tarixində ilk dəfə olaraq ədib və şairlərimizin böyük əksəriyyətini əhatə edən ədəbiyyat tarixini yazmışdır. Bu əsərdə 129 şairin ədəbi irsi və onlardan böyük bir qisminin tərcümeyi-halı verilmiş, əsərləri haqqında orijinal fikirlər söyləmişdir. “Azərbaycan ədəbiyyatı” təkcə F.Köçərlinin yaradıcılığında deyil, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin tarixində görkəmli yer tutur. Firidun bəy Köçərlinin həm tənqidi məqalələrində, həm də tədqiqatçılıq fəaliyyətində bariz şəkildə nəzərə çarpan xüsusiyyətlərdən ən başlıcası, onun müasirlik problemini həmişə diqqət mərkəzində saxlamasıdır.

Akademik Bəkir Nəbiyev

2. Firidun bəy Köçərli ədəbiyyat tarixi yaratmaq işinə son dərəcə ciddi yanaşmış, onun bir sıra prinsiplərini doğru dərk etmişdi. Odur ki, “Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı” kitabını “material” hesab edənlər, onun elmi mahiyyət daşımağını iddia edənlər ciddi səhv edirlər. Köçərli təzkirəçiliyin çərçivəsini dağıdıb, ədəbiyyat tarixinin tədqiqinə yeni bir istiqamət vermişdir.

Akademik Kamal Talıbzadə

3. Firidun bəyin ədəbiyyat tədqiqatı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı üçün çox qiymətli və tarixi xidmətdir. Onun sayəsində qədim dövrün bir çox şairləri və əsərləri meydana çıxarılıb xalqa tanındılmışdır.
4. Onun əsərləri uzun illər qədim ədəbiyyat tarixçiləri üçün mənbə və vəsait olmuşdur. Köçərlinin əsərləri yalnız ədəbiyyatı öyrənmək deyil, həm də qiymətləndirmək təşəbbüsünü irəli sürən əsər idi.

Yazıçı Mir Cəlal Paşayev

5. Firidun bəy Köçərli mənim qəlbimdə həssas bir insan, qərəzsiz ədəbiyyatçı, yorulmaz bir maarifçi kimi əbədi iz buraxmışdır. Millətimizin istedad və məharəti – fitrilərinə və əhvali – ruhiyyəsinə aşina olmaq istəyənlər möhtərəm bəradərim Firidun bəy Köçərlinin tərif etdiyi “Balalara hədiyyə” kitabçasından istifadə edə bilirlər.

Şair Abdulla Şaiq

6. Firidun bəy Köçərli ən müqtədir, ən sevgili ədiblərimizdən biridir. Bu şəxs ədəbiyyat tariximizi yazmaqla bütün keçmişimizi dirilti. Şairlərimizin ülvî ruhlarını canlandırdı və həyatı– fikriyyəimizi təbii yoluna saldı.
7. Ədəbiyyatımızı müntəzəm bir şəkllə salmaq və ümumən tanımaq əhəmiyyətli məsələlərdəndir. Bu yolda iyirmi ildən bəri çalışması ilə və ədəbiyyatımızı nizama salması ilə məşhur olan şəxsiyyət – Firidun bəy Köçərliyədir.

Ədəbiyyatşünas, yazıçı Y. V.Çəmənşəminli

8. Firidun bəy Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin öyrənilməsi sahəsində böyük iş görmüşdür. Onun bu sahədə yaratdığı əsər ədəbiyyat tarixinin yaradılması yolunda atılan əhəmiyyətli bir addım idi.

Yazıçı, dramaturq Şıxəli Qurbanov

9. F.Köçərli məşhur ədəbiyyat tarixçisidir. Bütün məşhur ədəbiyyat tarixçiləri kimi, o da ədəbiyyat tarixinin məhz şifahi xalq yaradıcılığında başladığını çox yaxşı bilirdi.

Əməkdar elm xadimi Paşa Əfəndiyev

10. Firidun bəy Köçərli böyük pedaqoqdur. Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsini Qazaxa köçürməklə xalqımızın maariflənməsində əvəzolunmaz əməyi olan şəxsiyyətdir. Firidun bəy sadəcə praktik müəllim deyildi. O, tədqiqatçı – alim, ədəbiyyatşünas, nəzəriyyəçi – pedaqoq və yüksək mədəniyyətli humanist, ziyalı idi.

Pedaqogika elmləri doktoru Əhməd Seyidov

11. “Türk yurdunun ən şiddətli ehtiyacı məktəb və maarifdir. Hakim bir millətin məhkum düşməsi, məhkum bir millətin yox olması məktəbsizlikdən irəli gəlir”. Bu çətin illərdə, 1886-cı ildə F.Köçərli Azərbaycan teatrının əsasını qoymuş bir şəxsiyyətdir.

**Dahi türkçü”Tərcüman”qəzetinin
baş redaktoru İsmayıl bəy Qaspralı**

12. F.Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini dirildən bir şəxsiyyətdir.

**Yazıçı, şair, ictimai
xadim Eynəli Sultanov**

13. F.Köçərlinin qələmə aldığı “Balalara hədiyyə” kitabından vətən qoxusu, dağların ətri, köçərilərin tüstüsü gəlir.

Ədəbiyyatşünas, pedaqoq Əli Sultanlı

14. Firidun bəyin arxivi XX əsr ictimai həyatımızın güzgüsüdür.

Professor Əziz Şərif

“Köçərli lektoriya həftəsi”nin ssenarisini təqdim edirik:

KÖÇƏRLİ LEKTORİYA HƏFTƏSİ

I gün – Yuxarı yaş qrup oxucularımızın görkəmli ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri tədbir iştirakçıları tərəfindən dinlənilir. Yaxşı məzmunu ilə fərqlənən məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə “Balalara hədiyyə” kitabında olan nağıllar və təmsillər üzrə hazırlanmış səhərciklər təqdim olunur.

Kitabxananın girişi və oxu zalı bayram münasibətilə bəzədilir. Divarlardan sarılar, əlvan rəngli bayraqlar asılır, F.Köçərliyə həsr olunmuş kitab sərgiləri təşkil edilir. Tədbir iştirakçıları üçün səhnə düzəldilir. Səhnənin baş tərəfində F.Köçərlinin şəkli asılır, digər tərəfində F.Köçərlinin nağıl qəhrəmanları öz geyimlərində oturlar. Kitabxanaçı bayramı açıq elan edir, F. Köçərlinin həyat və yaradıcılığı haqqında tədbir iştirakçılarına ətraflı məlumat verir. Sonra kitabxanaçı nağıl qəhrəmanlarını uşaqlara təqdim edir və kiçik yaşlı oxucuların iştirakı ilə F.Köçərlinin “Qarı və buz”, “Pıspısa xanım və Siçan bəy” nağılı, “Eşşək və

dəvə”, “Darı və buğda” təmsili əsasında səhərciklər keçirilir. Səhərcikləri təqdim edirik:

Səhnə dekorasiyalarla bəzədilir. Kitabxanaçı təmsildə olan hər bir obrazın əlcək kuklasını əlində tutaraq təmsili söyləyir.

Bir gün bir qarı inəyini apardı suvarmağa. İnəyin ayağı buzun üstündən sürüşüb yıxıldı və qıçı sındı. Onda qarı buza dedi:

Qarı: A buz, sən nə güclüsən?

Buz: Əgər mən güclü olsaydım, gün məni əritməzdi.

Qarı: A gün, sən nə güclüsən?

Gün: Əgər mən güclü olsaydım, bulud qabağımı kəsməzdi.

Qarı: A bulud, sən nə güclüsən?

Bulud: Mən güclü olsaydım, yağış məndən yağmazdı!

Qarı: A yağış, sən nə güclüsən?

Yağış: Əgər mən güclü olsaydım, ot məndən bitməzdi.

Qarı: A ot, sən nə güclüsən?

Ot : Mən güclü olsaydım, qoyun məni yeməzdi!

Qarı: A qoyun, sən nə güclüsən?

Qoyun: Əgər mən güclü olsaydım, qurd məni yeməzdi!

Qarı: A qurd, sən nə güclüsən?

Qurd: Mən güclü olsaydım, it məni boğmazdı.

Qarı: A it, sən nə güclüsən?

İt: Mən güclü olsaydım, çoban məni döyməzdi.

Qarı: A çoban, sən nə güclüsən?

Çoban: Mən güclü olsaydım, xanım məni söyməzdi.

Qarı: A xanım, sən nə güclüsən?

Xanım: Əgər mən güclü olsaydım, siçan torbalarımı kəsməzdi.

Qarı: A siçan, sən nə güclüsən?

Siçan: Əgər mən güclü olsaydım, pişik məni yeməzdi!

Qarı: A pişik, sən nə güclüsən?

Pişik: Pişik iki əllərini qabağa, iki ayaqlarını dala qoyub, gərdənini çəkib, quyruğunu qalxızıb, gözlərini bərəldib, dilini çıxarıb, qarıya dedi:

Güclüyəm ha, güclüyəm,

Dəmir daraq dişliyəm.

Yük üstü yaylağımdır,

Yük altı qışlağımdır.

Kürsü üstə duraram,

Bığlarımı buraram...

Növbəti səhərciyi ”**Pıspısa xanım və Siçan bəy**” nağılından hazırlamaq olar. Səhnəni nümayiş etdirəcəyimiz nağıla uyğun bəzəməliyik. Məsələn: dekorativ ağaclar, güllər, təpəciklər, quşlar və s.

Aparıcı: Biri var imiş, biri yox imiş, allahdan başqa heç kəs yox imiş. Bir də bir Pıspısa xanım var imiş. Bir gün bu Pıspısa xanımın

könlünə ərə getmək düşdü. Geyindi-kecindi, bəzəndi-düzəndi, öz evinin qapısına çıxdı və dedi:

Pıspısa xanım: Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa, gora gedirəm!
Aparıcı: Bir odunçu gəlib keçəndə Pıspısa xanımı görüb dedi:
Odunçu: Mənə gələrsənmi?
Pıspısa xanım: Məni döyəndə nə ilə döyərsən?
Odunçu: Balta ilə vuraram əzilərsən.
Pıspısa xanım: Yeri, yeri, mən sənin tayın deyiləm.
Aparıcı: Odunçu getdi. Pıspısa xanım yenə başladı:
Pıspısa xanım : Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa, gora gedirəm!
Aparıcı: Bir də gördü ki, kürəkçi gəlir.
Kürəkçi: Pıspısa xanım, mənə gələrsənmi?
Pıspısa xanım: Məni döyəndə nə ilə döyərsən?
Kürəkçi: Bir kürək çalaram, xıncım-xıncım olarsan!
Pıspısa xanım: Yeri, yeri, mən sənin tayın deyiləm.
Aparıcı: Kürəkçi də getdi.
Pıspısa xanım: Ərə gedirəm, ərə gedirəm, ər olmasa, gora gedirəm!
Aparıcı: Bu halda siçan oradan keçirdi. Gördü Pıspısa xanım bəzənib-düzənib, geyinib-kecinib, özünə zinət verib, evin qapısına çıxıb:

Qara xaradan don geyib əyninə,
Ucunu qatlayıb salıb çiyinə.
Tökübdür üzünə qara tellərin,
Yuyub tərtəmiz, aparı əllərin.
Çəkib gözlərinə qara sürmələr,
Salıb başına əbrələr, tirmələr,
Xuraman-xuraman ki rəftar edir,
O rəftara sərvə-giriftar edir.
Soluna baxır, gah baxır sağına,
Baxır gah qolundakı qolbağına.
Durub hər yana o baxır naz ilə,
Deyir bu sözü xoş bir avaz ilə:
Gedirəm ərə, mən gedirəm ərə.
Ər olmasa, axır gedirəm gora.

Aparıcı: Siçan bəy gəldi Pıspısa xanımın yanına, dedi:
Siçan bəy: Salaməleyk, Pıspısa xanım, sevgili canım, ruhi-rəvanım, canü cananım, tabu təvanım! Kefin, halın? Həmişə beləcə kefdə, gəzməkdə, seyri-səfada olasan!

Pıspısa xanım: Ay əleykəssalam. Siçan bəy, top qara birçək, yerişdə ördək, dişləri mixək, qıçları dirək, hamıdan göyçək, dəxi nə demək? Halın, kefin kökdümü? Damağın çağdımı, canın-başın sağdımı?!

Siçan bəy : Sağ ol, Pıspısa xanım, əzizim-canım, mənə gələrsənmi?
Pıspısa xanım: Məni döyəndə nə ilə döyərsən?

Siçan bəy: Səni döymərəm, döysəm də quyruğumu molçi eylərəm, batıraram xanımların sürmədanına, gözünə sürmə çəkərəm.

Pıspısa xanım: Sənə gedərəm.

Aparıcı: Razı oldular. Toy elədilər. Pıspısa xanımı Siçan bəy aldı, apardı evinə. Bir zaman yaxşıca yeyib-içib kef elədilər.

Aparıcı: Bir gün Siçan bəy Pıspısa xanıma dedi:

Siçan bəy: Sən evdə otur, mən gedirəm şah evinə, sənə noğul-nabat, şirni və hər cürə həlviyyat gətirim. Qoy yanına, könlün istədikcə at ağzına, xırıldat, ye.

Pıspısa xanım: Get, amma tez gəl. Sənsiz damın altında tək otura bilmirəm, qorxuram.

Siçan bəy: Qorxma, tez gələrəm!

Aparıcı: Pıspısa xanım oturdu, oturdu, qərarı tutmadı. Fikirləşdi ki, Siçan bəy gəlincə durub onun paltarlarını aparıb dəvəizi dərin göldə yuyum, sərim, qurudum, gələndə verim geysin əyninə ki, üst-başı təmiz olsun.

Aparıcı: Siçan bəyin paltarını götürüb apardı yumağa. Amma yuyanda ayağı sürüşüb düşdü dəvəizi dərin gölə. Sağa dolandı, gürp düşdü, sola dolandı, şarp düşdü, nə qədər əlləşdisə çıxı bilmədi, hər nə qədər çapaladısa, qurtara bilmədi. Dəvəizi dərin göldə az qaldı, çox qaldı, gördü ki, bir neçə atlı gedir. Durdu çağırmağa:

Pıspısa xanım: Tapur-tupur atlılar,
Qolları bazbatdılar.
Şah evinə gedərsiz,
Siçan bəyə deyərsiz:
Pıspısa Püstə xanım,
Dabanı xəstə xanım.
Düşüb dəvə gölünə,
Boğulur xəstə xanım.

Aparıcı: Gəlib gördülər ki, bunları çağırın bir dozanqurdudur, düşübdür, dəvəizi dərin gölə, boğulur. Bunları görəndə

Pıspısa xanım: Gedin deyin Siçan bəyə,
Börkü dəlik Solub bəyə:
Saçı uzun, saray xanım,
Donu uzun, daray xanım,

Aparıcı: Pıspısa xanım paltar yuduğu yerdə sürüşüb dəvəizi dərin gölə, boğulub ölür, durmasın, özünü mənə tez yetirsin!

Aparıcı: Atlılar çox təəccüb edib, getdilər şah evinə. Gördüklərini orada nağıl elədilər. Siçan bəy şirni sandığının içində gəzirdi, bu xəbəri eşidib qaçdı və tez özünü Pıspısa xanıma yetirdi. Gəldi gördü ki, Pıspısa xanım dəvəizi

dərin göldə batır, çıxır. Az qalır ki, canı çıxsın. Cəld əlini uzadıb dedi:

Siçan bəy: Əlini mənə cik-ərəcik!
Pıspısa xanım: Yeri, mənçiyəz səndən küsərəcik!
Siçan bəy dedi: Əlini mənə cik-ərəcik!
Pıspısa xanım: Yeri, mənçiyəz səndən küsərəcik!
Siçan bəy: Əlini mənə cik-ərəcik!
Pıspısa xanım : Yeri, mənçiyəz səndən küsərəcik!
Aparıcı: Axırda siçanın acığı tutdu, bir ovuc palçıq götürüb çırpdı pıspısa xanımın başına və dedi:
Siçan bəy: Küsərəciksən-küsərəcik,
Üstünə palçıq enirəcik.
Aparıcı: Pıspısa xanımın oradaca canı çıxdı. Yazıq Pıspısa xanım.

“Eşşək və dəvə” təmsili əsasında səhərcik:

Eşşək: Mən hamıdan fağıram,
Palçığa batanda uca dağdan ağıram.
Çöllərdə qalanda mən yiyəmi çağıraram,
Kərənaydan yoğun səsim var mənim,
Atlar ilə böyük bəhsim var mənim!

Dəvə: Heç heyvan götürməz mənim yükümü,
İgid oğlan gərək çəkə ipimi,
Ərəbistan içər mənim südümü,
Uzaq-uzaq mənzillərim var mənim,
Uca-uca dəyələrim var mənim!

“Darı və buğda” təmsili əsasında səhərcik:

Darı: Mənə darıcan deyərlər
Yağ, bal ilə yeyərlər
Ehtiyatla götürüb;
Güclə saca yetirərlər.

Buğda: Yastı-yastı yatarsan,
Kol dibində bitərsən.
Məndən sənə qarışmasa
Palıddan da betərsən!

II gün – Kitabxanada yuxarı yaş qrup oxucular F. Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri ilə çıxış edirlər. Məruzəsi ən yaxşı olan oxucu kitabxananın rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə “Balalara hədiyyə” kitabında olan oyunlar təqdim olunur.

Tədbirin birinci hissəsi Firidun bəy Köçərlinin həyat və yaradıcılığına həsr olunur. İkinci hissədə balaca oxucularımızla oyun keçiririk. “Vur nağara, çıx qırağa” oyunun sözlərini uşaqlar oyunu icra edərkən deyirlər. Uşaqlar dövrə vurub oturur, ayaqlarını bir yerə uzadırlar. Onların biri başlayır bu sözləri oxumağa. Hər kəlməni deyəndə əlini növbə ilə yoldaşlarının və özünün ayağının üstünə qoyur.

İynə-iynə,
Ucu düymə,
Bal ballıca,
Ballı keçi,
Şam ağacı,
Şatır keçi,
Qoz ağacı, qotur keçi.
Happan,
Huppan,
Qırıl.
Yırtıl,
Su iç –
Qurtul.
Əmim oğlu,
Uzunbıçlı,
Haldırım dedi,
Huldurum dedi,
Göyə bir ağac atdı.
Qarğı sapı
Gül budağı,
Motala-motal,
Tərsə motal,
Ellər atar,
Qaymaq qatar.
Ağ quşum – ağar çinim,
Göy quşum – göyərçinim,
Vur nağara,
Çıx qırağa.

Mətnin sonundakı “çıx qırağa” sözləri hər kəsin ayağının üstünə dəyirsə o, ayağını çəkir. Sonra yenə başdan həmin sözlər oxunur və uşaqlar bir-bir ayaqlarını çəkirlər. Hər kəsin ayağı axıra qalsa, onu üzə üstə uzadır, əllərini yumruq tutub bir-birinin üstə onun arxasına qoyub soruşurlar:

- Əl üstə kimin əli?

Tapsa, onu durğuzurlar, tapmasa, “götürün vurun, yalandır!” deyib onu bir neçə dəfə astaca vururlar və yenə soruşurlar:

- Əl üstə kimin əli?

Uşaq tapanadək onu astaca yumruqlayırlar.

GÜDÜ-GÜDÜ

Uşaqlar çömçəni gəlin kimi bəzəyib gəzdirir və aşağıda yazılan sözləri oxuyurlar:

I Oxucu: Gündü-gündü ha, gündü-gündü!
Gündü-gündünü gördünüzmü,
Gündüyə salam verdinizmi?
Gündü burdan ötəndə
“Qırmızı günü gördünüzmü?”

II Oxucu: Gündü palçığa batmışdı,
Qarmaladım götürdüm.
Qızıl qaya dibindən
Qırmızı gün götürdüm.

I Oxucu: Qara toyuq qanadı
Kim vurdu, kim sanadı?
Göyçəliyə getmişdim
İt baldırım daladı.

II Oxucu: Yağ verin yağlamağa,
Pay verin bağlamağa.
Verənin oğlu olsun.
Verməyənin qızı olsun.
Bir gözü də kor olsun.
Təndirə düşsün.
Qırmızı bişsin!

Uşaqlar öz aralarında “Düzgü”lər də söyləyə bilərlər.

DÜZGÜ

I Oxucu: Beşdi-beşdi ha beşdi,
Ağacdan alma düşdü.
Almanın yanı zədə,
Zədəni yeməz gədə.
Çoban çöldə gəzirdi,
Divarların düzürdü.
Çoban qoyuna gedər,
Köpəyi adam didər.

II Oxucu: Qabağında beş keçi,
Hanı bunun erkəci,
Erkəc qazanda qaynar,

Qənbər bucaqda oynar.
Bu iş gecə nə işdi,
Beş barmağım gümüşdü.
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı sata.
Darını səpdim yerə,
Yerdə bitib göyərə.
Yerdən darı göyərdi,

III Oxucu:

Biçinçi gəldi dərdi.
Biçinçi Həzrətqulu,
Cibində vardır pulu.
Həzrətqulu bənnadı,
Arvadını danladı.
Arvadı Cahan banı –
Bunun çarşabı hanı?
Çarşabı cırılıbdı.
Qolbağı qırılıbdı.
Cahan gedib hamama
Çarşabını yamama.
Hamamın suyu isti
İsti suda nə pisdi!

IV Oxucu:

Təlpəri onun qızı,
Paltarı qıpqırmızı,
Oğlunun adı Xıdır,
Əlindəki dəhrədir.
Xıdırbiyin dəhrəsi,
Təlpərinin çöhrəsi
Cəhrə demə, əsasdı,
Dəhrə demə almasdı,
Təlpəri yunu darar,
Xıdırbiy odun yarar.

III gün– Yuxarı yaş qrup oxucularımızın görkəmli ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərli haqqında hazırladıkları məruzələri tədbir iştirakçıları tərəfindən dinlənilir. Yaxşı məzmunu ilə fərqlənən məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə – F.Köçərlinin həyat və yaradıcılığı, əsərləri haqqında sual-cavab və test sorğusu keçirilir.

Suallar:

1. Firidun bəy Köçərli neçənci ildə anadan olmuşdur?

- Cavab: Fıridun bəy K   erli 1863-c  il yanvarın 26-da ŐuŐa Ő erində anadan olmuŐdur.
2. F.K  erli ilk təhsilini harada almıŐdır?
- Cavab: F. K  erli Mirzə Kərim M nŐizad nin ibtidai məktəbini bitirdikdən sonra Qori m elliml r seminariyasında təhsilini davam etdirmiŐdir.
3. F.K  erlinin hansı əsərlərini tanıyırsınız?
- Cavab: “Az rbayacan tatarlarının ədəbiyyatı”, “Azərbaycan türk ədəbiyyatı”, “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları”, “Balalara hədiyyə” və s.
4. F.K  erli bir t rc m ci kimi nə kimi iŐl r g rm Őd r?
- Cavab: “Təlimi Sokrat” kitabını, klassik rus və gürcü ədəbiyyatından nümunələri Azərbaycan dilinə, M. F. Axundovun “AldanmıŐ kəvakib” povestini rus dilinə tərcümə etmiŐdir.
5. F.K  erlinin “Balalara hədiyyə” kitabının mahiyyəti haqqında n  söyləyə bilirsiniz?
- Cavab: Balalara hədiyyə” kitabındakı naĐıl v  hekayələr azərbaycanlıların ata-babadan qalma d zg  v  tapmacaları, misal v  n Đm l ri bizlərə keçmiŐimizi xatırladır v  i imizd  milli bir duyĐu oyandırır.
6. F.K  erli folklor sahəsində nə kimi iŐl r g rm Őd r?
- Cavab: F.K  erli Azərbaycan folklorŐunaslıĐında xüsusi xidmətləri olan Őxsiyy tl rd ndir. O, Őifahi xalq ədəbiyyatının toplanıb n Őr olunmasına nail olmuŐdu.
7. F.K  erlinin yazdıĐı m drlik fikirlərdən hansını bilirsiniz?
- Cavab: 1.  Đ r bir xalqı məhv etmək, onu adam toplusuna çevirmək istəyirsənsə, m ellimini savadsız, həkimini isə k msavad eləyin.
2. Hər millətin özünəməxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mayəsi m nzil sindəndir. Ananın s d  bədənin mayəsi olduĐu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır, hər kəs  z anasını v  vətənini sevdiyi kimi, ana dilini də sevir v  sevməlidir.
8. F.K  erli hansı ölkələrin ədəbiyyatları ilə iŐl miŐdir?
- Cavab: M ellimimiz Fıridun bəy K  erlinin Azərbaycan, Ő rq, Rus və Avropa ədəbiyyatından çox geniŐ məlumatı vardı. Xüsusən Azərbaycan xalq Őeirini və bu üslubda yazan M.P.Vaqif, M.V.Vidadi, Q.Zakir kimi Őairl rin yaradıcılıĐını yaxŐı bilir və hər addımda onları bizə sevirirdi.
9. F.K  erlinin yazdıĐı Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi haqqında n  məlumatınız var?
- Cavab: Fıridun bəy K  erli Azərbaycan  d biyyatŐunaslıĐı tarixində ilk dəfə olaraq ədib v  Őairl rimizin böyük əksəriyyətini əhatə edən  d biyyat tarixini yazmıŐdır. Bu  s rd  129 Őairin ədəbi irsi və onlardan böyük bir qisminin t rc m yi – halı verilmiŐ, əsərləri haqqında orijinal fikirlər s yl miŐdir. “Azərbaycan ədəbiyyatı” təkcə F.K  erlinin yaradıcılıĐında deyil, Azərbaycan  d biyyatŐunaslıĐ elminin tarixində misilsiz yer tutur.
10. F.K  erli ne nci ildə v  harda vəfat etmiŐdir?

Cavab: F.Köçərli Sovet hakimiyyətinin ilk aylarında repressiyaya məruz qalmışdır. 1920-ci il iyunun 2-də Gəncədə həbs olunmuş, həmin ayın 21-də güllələnmişdir. Ona sonradan bəraət verilmişdir.

Test sorğusu

1. Firidun bəy Köçərli ni tanıyırsınızmı?
☺ Bəli
☺ Xeyir
2. Firidun bəy Köçərli Azərbaycan xalqı üçün nə kimi işlər görmüşdür?
☺ _____
3. Firidun bəy Köçərli ni harada anadan olduğunu bilirsinizmi?
☺ Bəli
☺ Xeyir
4. Firidun bəy Köçərli ni əsərlərini oxumusunuzmu?
☺ Bəli
☺ Xeyir
5. Yazıçının ən çox sevdiyiniz hekayəsinin adını qeyd edin.
☺ _____
6. Firidun bəy Köçərli ni qələmə aldığı kitabların adını qeyd edin.
☺ _____
7. “Balalara hədiyyə” kitabında olan atalar sözləri, tapmacalar, sayacı sözlərdən hansını bilirsiniz?
☺ _____
8. Firidun bəy Köçərli ni nəyə görə “İlk folklor antologiyasının banisi” adlandırılır?
☺ _____
9. Firidun bəy Köçərli ni adını daşıyan hansı mədəniyyət ocağı var?
☺ _____
10. Hansı rayonda uşaq evinin yaradıcısı olub?
☺ _____
11. Firidun bəy Köçərli ni ölümünə səbəb nə olub?
☺ _____
12. “Qoridən gələn qatar” kitabının müəllifi kimdir və bu kitab kimə həsr

olunmuşdur?

13. Firidun bəy Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası neçənci ildən fəaliyyət göstərir?

14. Qori Seminariyasının Azərbaycan şöbəsi F.Köçərlinin təşəbbüsü ilə Azərbaycanın hansı bölgəsində açılmışdır?

15. Firidun bəy Köçərli niyə nə üçün M.F.Axundzadənin maarifçilik ənənələrinin fəal təbliğatçısı və yorulmaz davamçısı adlandırılır?

IV gün - Yuxarı yaş qrup oxucularımızın görkəmli ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri tədbir iştirakçıları tərəfindən dinlənir. Yaxşı məzmunu ilə fərqlənən məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə– F. Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabı əsasında rəsm və şeir müsabiqəsi keçirilir.

Qeyd edim ki, tədbirin keçirilməsindən bir ay əvvəl “Balalara hədiyyə” kitabında olan nağıl və təmsillər üzrə rəsm müsabiqəsi elan edilir. Oxucuların kitabxanaya göndərdikləri rəsmlər toplanılır və tədbir günü nümayiş etdirilir. Səsvermə yolu ilə rəsmlər qiymətləndirilir. İlk əvvəl yuxarı sinif şagirdləri F.Köçərlinin həyat və yaradıcılığında bəhs edən məruzələri ilə çıxış edirlər. Sonra rəsm müsabiqəsinin qalibləri müəyyənləşdirilir və mükafatlandırılır. Daha sonra məktəbli oxucularımızın ifasında şeir müsabiqəsi başlayır. Ən yaxşı şeir söyləyən oxucu kitabxana müdiriyyəti tərəfindən mükafatlandırılır. Müsabiqədə F.Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabında verilən “Vətən”, “Aranla yaylağın bəhsi”, “Dağlar”, “Durnalara xitab”, “Tülkü və üzüm”, “Günəşi çağırmaq”, “Dağlar”, “Üşüdüm ha üşüdüm” və s. şeirlər söylənilir. Bunun üçün bir neçə şeir nümunəsi veririk :

Kitabxanaçı səhnəyə çıxıb deyir:

- Uşaqlar indi isə gəlin məktəbli oxucularımızın iştirakı ilə müsabiqəmizə başlayaq.

VƏTƏN

Ah, ey safü paki- xaki-vətən,
Nə gözəlsən, nə yaxşısan, nə sən!
Nə gözəldir sən çölün-çəməninin,
Dağü bağın, gül ilə yasəməninin.
Məni çün bəslədin qucağında,

Yenə yer ver mənə bucağında
Axır ömründə et məni rahat,
Mənə bəsdir bu çəkdiyim qürbət.
Məni bətnindən eylədin peyda,
Yenə bətnində et məni ixfa.
Ey vətən, ey canım sənə qurban!
Neçin əhlin olub sənə nadan?
əlmədəd, ey mühəndisani-vətən,
vətənin xanəsi olubdu köhən.
Hüsn təmirinə qılın himmət,
Onun abadına edin qeyrət.
Dərdinə vəqt ikən edin çarə
Ta həlak etməyə onu yarə.

ARANLA YAYLAĞIN BƏHSİ

- Aran: Yaylaq, çox da saxlama,
Göndər gəlsin, ağır ellər mənimdir.
Yerin göbəyiyəm, dizin dirəyi,
Malü mülkü Süleymanlar mənimdir.
- Yaylaq: Çıxma dindən, imandan,
Süsəndən, sünböldən, hər gülüşəndən;
Həkimlik, loğmanlıq qalıbdı məndən,
Həzaran¹ dərdlərə dərman mənimdir.
- Aran: Bağça mənim, bağ mənim,
Gecə-gündüz qulluq eylər bağbanım.
Geymək üçün yaşıl mənim, al mənim,
Süsən, sünbül, gülşənliklər mənimdir.
- Yaylaq Mənəm çeşmələr başı,
Axar, heç qurumaz didəmin yaşı,
Pələnglər yatağı, ovçu sirdaşı,
Köksü ala, qarlı dağlar mənimdir.
- Aran: Qaldım dağ arasında,
Piltətək qurudum yağ arasında,
Qıvrım-qıvrım olmuş tağ arasında,
Tutma ala qarpız, tağlar mənimdir.
- Yaylaq: Mənəm xalqın göyçəyi,
Məndə yatar aranların qaçağı,
Lalə-səmən, dürlü-dürlü çiçəyi,

Aran:

Pətəkdə kəsilən ballar mənimdir.
Aran deyər, məndə bulunar maya,
İnsini, cinsini götürürəm vaya,
Payızın fəslində qurulan taya,
Xirməndə çevrilən vəllər mənimdir.

DAĞLAR

Mən aşiq yastı dağlar,
Qar gəldi, basdı dağlar.
Üç ay toylu-bayramlı,
Doqquz ay yaslı dağlar.

Bu dağlar qoşa dağlar,
Verib baş-başa dağlar.
Səndə dostum gəzibdir,
Səni yüz yaşa dağlar.

Dağlar marala qaldı,
Otu sarala qaldı.
Soyuq bulaq, göy yaylaq
Yenə marala qaldı.

Başı çalmalı dağlar,
Dibi kölgəli dağlar.
Oturub yol gözlərəm,
Haçan el gəli, dağlar?!

DURNALARA XİTAB

Göy üzündə bölük-bölük durnalar,
Nədir sizin əhvalınız, halınız.
Bir ərz-hal yazdım yarə söyləyin,
Dost kuyuna düşər isə yolunuz.

Mənim yarım, siz də görüb şaşarsız,
Ol uca dağları necə aşarsız,
Ovçu görən kimi siz də çaşarsız,
Qışdı, qar-amandı sizin eliniz.

Baxın şahın pəncəsinə düşərsiz,
Çəsməli dağları onda keçərsiz,
Yaz olacağı yaylaqlara köçərsiz,
Qırarsınız qanadınız, qolunuz.

Dərdli Kərəm deyər uğradım dərdə,
Canım qurban olsun mərd oğlu mərdə,
Səfil durna nə gəzirsiz bu yerdə,
Yoxmu sizin vətəniniz, eliniz.

Qəribəm yoxdur arxam,
Qanadım yoxdur qalxam,
Çıxam qəlbi dağlara,
Vətənə doğru baxam!

GÜNƏŞİ ÇAĞIRMAQ

Gün çıx, çıx, çıx!
Kəhər atı min, çıx!
Oğlun qayadan uçdu,
Qızın təndirə düşdü,
Keçəl qızı qoy evdə,
Saçlı qızı götür, çıx!
Gün getdi su içməyə,
Qırmızı don biçməyə.
Gün çıxıbdı yetirəcək.
Qarı yerdən götürəcək,
Keçəl qızı gətirəcək,
Saçlı qızı gətirəcək,
Duman, tac, qaç, qaç!
Səni qayadan asarlar!
Buduna damğa basarlar!
Gün getdi dağ başına,
Könlü şamama istəyən
Dolansın tağ başına

KƏKLİK

Səhər-səhər sərt qayalar küncündə,
Oxur, səsi gələr gözəl kəkliyin.
Dağlar ətəyində çınqıl içində
Bulunmaz yuvası gözəl kəkliyin.
Səhər-səhər əllərində var malım,
Tülək tərlan ilə könlün almalı,
Yaşıl nimtənəlim, gülgəz çalmalı,
Kətandır köynəyi gözəl kəkliyin.

TƏRLAN

Yaxşı olar tərnanların irisi,
Qabaqca gedər kəklik sürüsü,
Boynunda var külabatın çilqisi,
Ağ olar qaşları şahi tərnanın.

Xanlar, bəylər əl üstündə götürər,
Götürəbən ovlağına yetirər,
Şəhd çəkər binəsini itirər,
Onda düşər tərsilaşi tərnanın.

“ÜŞÜDÜM HA, ÜŞÜDÜM”

Üşüdüm ha, üşüdüm
Dağdan alma daşdım,
Almacığımlı aldılar,
Mənə cürm verdilər.
Mən cürmdən bezaram.
Dərin quzu qazaram.
Dərin quyu beş keçi,
Hanı bunun erkəci?
Erkək qaya başında,
Hay elədim gəlmədi,
Çiyid verdim yemədi.
Çiyid qazanda qaynar,
Qənbər bucaqda oynar.
Qənbər getdi oduna,
Qarğı atdı buduna.
Qarğı deyil, qamışdı,
Beş barmağım gümüşdü.
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı verdi;
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi.
Qanadlandım uçmağa,
Haqq qapısın açmağa.
Qapıçı qapı toxur,
İçində bülbül oxur.

Şeir müsabiqəsinin sonunda uşaqlar “Balalara hədiyyə” kitabından az yaşlı oxucularımız üçün bəstələnmiş “Çoban”, “Qızlar nəğməsi”, “Layla”, “Səməni” mahnılarını ifa edirlər.

ÇOBAN

Göydəki göy buludlar
Yorğanıdır çobanın.
Yastı-yastı təpələr
Yastığıdır çobanın.
Yumru-yumru qayalar
Yumruğudur çobanın.
Əlindəki dəyənək
Qalxanıdır çobanın.
Yanıdakı boz köpək
Yoldaşındır çobanın.
Ağzı qara canavar
Düşmənidir çobanın

LAYLA

Bizim yerlər qalın meşə,
Taxtında otur həmişə,
Aranında gül bitsin,
Yaylağında bənövşə.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layl

Layla dedim ucadan,
Ünüm çıxdı bacadan,
Səni tanrı saxlasın
Çiçəkdən, qızılıcadan.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Layla dedim yatınca,
Gözlərəm ay batınca,
Canım zinhara gəldi
Sən hasilə çatınca.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Layla dedim adına,
Haqq yetişsin dadına,
Hər layla eşidəndə,
Balam düşər yadıma.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Dağlara sərin düşər,
Kölgəsi sərin düşər,
Hər vaxt layla deyəndə
Yadıma Pərim düşər.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Layla beşiyim, layla,
Evim-eşiyim, layla.
Sən yat, yuxun alginən
Çəkim keşiyin layla!
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Layla dedim yatasan,
Qızılgülə batasan.
Qızılgül bağın olsun,
Kölgəsində yatasan.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

Layla dedim yatasan
Qızılgülə batasan.
Qızılgülün içində
Şirin yuxu tapasan.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla.

QIZLAR NƏĞMƏSİ

Əlimi bıçaq kəsibdi.
Dəstə bıçaq kəsibdi.
Yağ gətirin, yağlıyaq,
Bal gətirin, ballıyaq,
Dəsmal verin, bağlıyaq,
Dəsmal dəvə boyunda,
Dəvə Şirvan yolunda.
Şirvan yolu buz bağlar,
Dəstə-dəstə gül bağlar.
O gülün birin üzəydim,
Tellərimə düzəydim.
Qardaşımın toyunda
Oturub-durub süzəydim.

Çay daşıbdır, lil gəlir.
Dəstə-dəstə gül gəlir.
O gülün birin üzəydim,
Saç bağım düzəydim.
Saç bağım qatar-qatar,
Üstündə qardaş yatar.
Qardaşın əl yaylığı,
Ucları zər yaylığı.
Hərə bir ağız desin
Qardaşa cansağlığı.
Hop-hopun olsun, qardaş!
Gül topun olsun, qardaş!
Gül ağacın dibində,
Gülbünün¹ olsun qardaş!
Dəyirman üstü çiçək,
Oraq gətir, gəl biçək
Qardaş, nişanlın gördüm,
Uzunboy, qarabirçək.

SƏMƏNİ

Səməniyə saldım badam,
Qoymazlar bir barmaq dadam.
Dörd tərəfin alıb adam,
Səməni, bizana¹ gəlmişəm,
Uzana-uzana gəlmişəm.

(V gün Yuxarı yaş qrup oxucularımızın görkəmli ədəbiyyatşunas Firidun bəy Köçərli haqqında hazırladıqları məruzələri tədbir iştirakçıları tərəfindən dinlənilir. Yaxşı məzmunu ilə fərqlənən məruzə kitabxana rəhbərliyi tərəfindən mükafatlandırılır. II hissədə – “Balalara hədiyyə” adlı ədəbi-bədii gecənin ssenarisi təqdim olunur)

Tədbir keçirilən zalın divarları ədibin şəkilləri və onun yubileyinə həsr olunmuş sərgisi ilə bəzədilir. F.Köçərlinin nağıl qəhrəmanlarından Pıspısa xanım və Siçan bəy qonaqları salamlayır.

Pıspısa xanım: Salam əziz uşaqlar, hörmətli qonaqlar. Hamınızı sevimli ədəbiyyatşunas, alim F.Köçərlinin 150 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirdə xoş gördük.

Siçan bəy: Bizi yəqin hər bir uşaq gözəl tanıyır. Biz babamızın sizlərə hədiyyəsiyik. Amma yəqin ki, burda elə qonaqlar ola bilər ki, siz balaların babası haqqında az məlumatı olsun. Gəlin, F.Köçərlini lap yaxından tanıyaq.

Aparıcılar səhnəyə daxil olur.

- I Aparıcı: Çox sağ olun, Pıspısa xanım və Siçan bəy! Bizə bu şəraiti yaratdığınıza görə.
- II Aparıcı: Biz bu gün böyük bir həvəslə F.Köçərli haqqında sizlərlə danışmağa hazırıq. F.Köçərli Azərbaycanda görkəmli maarifçi, pedaqoq, ədəbiyyatşünas, publisist kimi şöhrət qazanmış şəxsiyyətlərdəndir. O,1863-cü il yanvar ayının 26-da Şuşada anadan olmuşdur. F.Köçərlinin ulu babalarından olan Məhəmməd Cavanşir mahalının Köçərli kəndindən gəlib Şuşa şəhərinin şimal-qərbində yurd salmış və sonralar onun övladları bütün ətrafda Köçərlilər kimi tanınmışdır. Onun uşaqlığı Qarabağda keçmişdir. Firidun bəy ziyalı ailəsində böyümüşdür. Ona evdə rus dili, fars dili, hesab fənləri öyrədilirdi. Şəhər məktəbində oxuyarkən tale onu “Vətən dili” dərslisinin müəllifi Anton Çernyayevski ilə görüşdürmüşdür. Və beləliklə, Firidun bəy atasının razılığını alıb Qori Müəllimlər Seminariyasında oxumağa başlamışdır. Seminariyanı 22 yaşında əla əxlaqla bitirən Köçərli İrəvan gimnaziyasına müəllim göndərilmişdir. Burada azərbaycanlı balalara hüsnxət qaydalarınca yazdığı öyrədən gənc müəllim həm də dünya ədəbiyyatından nümunələri tərcümə etmişdir. Dərslük olmamasından ciddi narahatçılıq keçirən F.Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatının ayrı-ayrı problemləri mövzusunda məqalələr yazmışdır.
- II Aparıcı: F.Köçərli dünya ədəbiyyatını yaxşı öyrənmişdi. Onda Şərqi ədəbiyyatına, ümumiyyətlə, ədəbiyyata marağın oyanmasında atası Əhməd ağanın böyük rolu olmuşdu. Qarabağın orta bəylərindən sayılan Əhməd ağa savadlı bir şəxs olub, fars dilini mükəmməl bilirdi. Şərqi poeziyasına xüsusi məhəbbəti olduğundan onun dahi sənətkarlarının əsərlərini müntəzəm mütaliə edər, xüsusilə, Firdovsinin “Şahnamə”sindən bütöv fəsilləri əzbər deməklə ədəbi məclislərdə öz həmsöhbətlərini heyran qoyarmış. Şərqi poeziyası nümunələrini ilk dəfə atasından eşidən gənc Köçərli sonralar bir ədəbiyyatşünas, tənqidçi kimi özü onları sevə-sevə, duya-duya mütaliə etmişdi. Ona görə, çox təbiidir ki, o, bütün elmi fəaliyyətində olduğu kimi, “Azərbaycan ədəbiyyatı” əsərində də Şərqi böyük ədəbi simaları Firdovsi, Sədi, Hafiz, Əttar, Xəyyam, Rumi, Cami və başqalarının yaradıcılığı ilə ətraflı tanış olub, onlar haqqında qiymətli mülahizələr söyləmiş, türk şairi Yusif Nəbiyə isə ayrıca oçerk həsr etmişdi. F.Köçərli böyüklü, kiçikli hamı sevirdi. Çünki böyük ədibimiz həm uşaqlar üçün, həm də böyüklər üçün biri-birindən dəyərli əsərlər yaratmışdır. F.Köçərli 300-dən artıq dərsliyə düzəliş etmiş, nəzəri materialı,

hekayələri artırmış, metodika və stilistikasını dəyişdirərək zənginləşdirmişdir.

I Aparıcı:

1895-ci ildə Qori Müəllimlər Seminariyasına dəyişdirilən Firidun bəy Köçərli dərslər deməklə kifayətlənməmişdir. O, “Kaspi”, “Şərqi-rus”, “İrşad”, “Tərəqqi” kimi qəzetlərlə əməkdaşlıq etmiş, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi mövzusunda ciddi axtarışlara başlamışdır. Ədəbiyyat məsələləri ilə yanaşı pedoqoji fəaliyyətini də davam etdirən qüdrətli şəxsiyyət xalqın savadlanması naminə qüvvə və imkanlarını əsirgəməirdi. Firidun bəy həm də Azərbaycanın görkəmli ziyalıları ilə əlaqə saxlayır, görüşür, məktublaşırdı. O, xalqın savadlanması yolunda görüləsi işlər barədə həmfikirləri ilə düşüncələrini bölüşürdü. İlk növbədə xalqın savadlanması, xalqın sabahı olacaq balaların təlim-tərbiyəsi onu ciddi maraqlandırır, narahat edirdi. Məktəblər üçün dərslər lazım idi. Balalara babaların yaşadığı tarixi mərhələlər, ana vətən haqqında məlumat verən əsərlər lazım idi. Böyüyən nəsil ana dilinin zənginliyinə yiyələnmalı idi. Firidun bəy bu məqsəd naminə folklorumuzu toplamaq, bir məcmuə nəşr etdirmək niyyətində idi. O, çoxdan bəri material toplamaqda idi. İlk folklor antologiyası olan “Balalara hədiyyə” bu niyyətin məhsulu kimi araya-ərsəyə gəlmişdi. Firidun bəy ilk folklor antologiyamızı hazırlamaqla kifayətlənməmişdi. O, həm də söz sənəti, el ədəbiyyatı, qələmi ədəbiyyat barədə də dəyərli fikirlərini ifadə edərək yazırdı: “Ədəbiyyat iki qisimdən ibarətdir: bir qismi ağızda söylənən nağıl, hekayələrdən, cürbəcür milli nəğmələrdən, aşiq sözlərindən, məsəllərdən, tapmacalardan, yanıltmaclardan, sayaçı sözlərindən, bayatılardan ibarətdir. Bu qisim ədəbiyyata ... el ədəbiyyatı deyilir... Hər iki qisim ədəbiyyatın bünövrəsi sözdür... Söz olmasaydı, əlbəttə, ədəbiyyat dəxi olmazdı.”

II Aparıcı:

F.Köçərli M.F.Axundzadə və M.Şahtaxtinskidən sonra Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı naminə əlifba islahatı aparılması yolunda çalışan xadimlərdəndir. Azərbaycan dilini başqa dillərin zərərli təsirindən qorumaq üçün F.Köçərli, Ü.Hacıbəyli, Y.V.Çəmənşəminli, Ö.F.Nemanzadə və başqa mütərəqqi ziyalılardan ibarət olan cəbhə yaradıldı. Bu cəbhənin işi Azərbaycan ədəbi dilini canlı xalq dilinə getdikcə daha artıq yaxınlaşdırmaq, inkişaf etdirmək idi. Onlar dili millətin əvəzsiz sərvəti hesab edirdilər. Şifahi xalq ədəbiyyatının növ və janr zənginliyini aşkarlayan görkəmli ədəbiyyatşünas alim göstərirdi ki, keçmişdə şən və qüvvət sahibi olan türk milləti öz məişətinə, ayin və adətinə dair yaratdığı qisim-qisim nağıl və hekayələr, gözəl mənzumələr, hikmətamiz məsəllər, atalar sözləri, nazik mənalı müəmma və tapmacalar, körpələrin qəlbini açan

düzgünlər və yanılmaclar, heyvanat qisminə məxsus sayaçı sözləri unudulmaqdadır. Böyük maarifpərvər bu unudulmaq təhlükəsini duyaraq folklorumuzu toplamağa başlamışdı. F.Köçərli gənc nəsli düzgün tərbiyə etmək, onda vətənə, xalqa, ana dilinə məhəbbət duyğuları oyatmaq üçün uşaqları hələ kiçik yaşlarından şifahi ədəbiyyat nümunələri ilə tanış etməyi ilkin tərbiyə üsullarından sayır və bunu valideynlərə məsləhət görürdü. Nahaq deyil ki, o, çap etdirdiyi şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri kitabına bu baxımdan çox mənalı olan “Balalara hədiyyə” adı vermişdir.

Pıspısa xanım: Uşaqlar mənə elə gəlir ki, F.Köçərlinin “Balalara hədiyyə” kitabını hamınız oxumusunuz. Biz bu sevimli kitabımızı oxuyarkən görürük ki, F.Köçərlinin qələmə aldığı nağıllarda heyvanların hər birisi insana mənsub olan bir xasiyyəti göstərir. Məsələn: çöl heyvanlarından aslan rəşadət və mərdliyi, ayı qanmazlığı, qurd axmaqlığı, tülkü hiyləgərliyi, dovşan qorxaqlığı, maral gözəlliyi və s. Ev heyvanlarına gəldikdə, at etibarlı, it vəfanı, eşşək həmaqəti, dəvə şəfahəti, öküz inadlığı, inək inayəti, qoç igidliyi, keçi hiyləbazlığı, qoyun bərəkəti, quzu yazıqlığı, pişik etibarsızlığı göstərir. F.Köçərli bu kitabda xalqımıza mənsub olan çox gözəl sayaçı sözləri qələmə almışdır. İndi isə gəlin oxucuların ifasında sayaçı sözləri dinləyək:

Uşaqlar səhnəyə çıxırlar.

I oxucu: Səlam əleyk səy bəylər,
Bir-birindən yey bəylər!
Saya gəldi gördünüz,
Salam verdi aldınız
Alnı təpəl qoç quzu
Sayaçıya verdiniz.

II oxucu: Siz qayadan qorxmusuz,
Səfa yurda qonmusuz,
Səfa olsun yurdunuz,
Ulamasın qurdunuz.
Ac getsin avanınız
Tox gəlsin çobanınız.

III oxucu: Bu saya yaxşı saya,
Həm çeşməyə, həm çaya,
Həm ülkərə, həm aya,
Həm yoxsula, həm baya
Bu saya kimdən qaldı?
Adəm atadan qaldı.

- IV oxucu: Adəm ata gələndə,
Qızıl öküz duranda,
Qızıl buğda bitəndə,
Dünya binnət olanda,
Musa çoban olanda
Şişliyimiz erkəcdi.²
- V oxucu: Onun dərdi uludur,
Aşıqlığı qurudur.
Ucası qiymətlidir,
Qabırğası dadlıdır.
Qabırğa içrə pərdə,
Salmaz adamı dərdə.
Pərdəsi iki rəngdir.
Böyrək ona dirəkdir,
Altmış arşın bağırsağ,
Bir-birinə ulğaşıq.
- VI oxucu: Zinhar qoyunu vurma,
Qoyunsuz evdə durma!
Qoyunlu evlər gördüm,
Qurulu yaya bənzər.
Qoyunsuz evlər gördüm,
Qurumuş çaya bənzər!
Qoyun var, kərə gəzər.
Qoyun var, kürə gəzər.
Gedər dağları gəzər.
Gələr evləri bəzər.
- Siçan bəy: Uşaqlar indi isə gəlin Firidun bəy Köçərlinin balaca oxucularımız üçün yazdığı “Balalara hədiyyə” kitabından tapmacaları dinləyək. Kim tapmacanın cavabını düz tapsa bizdən hədiyyə qazanacaq.
Kitab kitab içində,
Atlas da qab içində,
Nə molla bilir, nə axund,
O da bir qab içində.
(Nar)
- Qara toyuq qarğalar
Evdən-evə yırgalar.
(Sac)
- Pıspısa xanım: O nədir ki, göydən yerə sallanır?
(Yağış)
O nədir ki, hər nə desən allanır?
(Uşaq)
- Siçan bəy: Taxçadan düşdü tap elədi,
Gülsənəm onu hap elədi.

- (Siçan)
- Pıspısa xanım: Altı hovuz içərlər,
Üstü zəmi biçərlər.
(Qoyun)
O yanı çəpər, bu yanı çəpər –
İçində atlı çapar.
(Nehrə)
Suda Süleyman gördüm,
Dağda düleyman gördüm.
Yatar gövşər daş gördüm
Duzsuz bişmiş aş gördüm.
(Balıq, ayı, dəyirman, halva)
- Siçan bəy: Uzun qız- oba gəzər.
(Oxlov)
Üçü bizə yağıdır,
Üçü cənnət bağıdır.
Üçü yığar gətirər,
Üçü vurur dağıdar.
(İlin fəsilləri)
- Pıspısa xanım: Biz-biz idik,
Yüz qız idik.
Bizi üzdülər,
İpə düzdülər.
(Qamış)
İki tülkü balası, üç anası, dörd atası,
neçə eylər hamısı?
(Dörd)
- Siçan bəy: Ağac başında darı quyusu.
(Əncir)
Ağac başında sarı yumaq.
(Heyva)
- Pıspısa xanım: İndi isə gəlin oxucularımızın ifasında F.Köçərlinin topladığı
“Məsəllər”ə qulaq asaq.

Məktəbli oxucularımız səhnəyə çıxıb məsəllər söyləyirlər.

- I Oxucu: Oğlum əziz, tərbiyəsi ondan da əziz.
Oğul xırdası, noğul xırdası.
Şüurlu oğul neylər ata malını,
Şüursuz oğul neylər ata malını.
El yığılsa kərəm sındırar.
Dostun sirtin dost bilər.
O baş sınısın ki, dost yolunda gərək olmaz.
Dostun sirtin dost bilər.

- On ölç, bir biç.
Qonağın ruzusu özündən qabaq gələr.
Bu günün işini sabaha qoyma.
Qalan işə qar yağar.
Əldən qalan əlli gün qalar.
Qorx payızdan, qabağından qış gəlir.
Qorxma qışdan, qabağından yaz gəlir.
Toyuq istər qaz yerişi yerisin, öz yerişini də yanılar.
Ac toyuq yuxusunda darı görər.
Özünə umac ova bilməz, özgəyə əriştə kəsər.
Qoyunu qurda tapşırırlar.
- III oxucu: Pulunu ver inəyə - bağla dirəyə.
Ahıl öküz cütə getməsə uşaqlar acından qırırlar.
Camiş ilə gəzən dananı qurd yeyər.
Şorakət yerdə bostan əkərsən.
Adı bostan olar, tağı tağ olmaz.
Dəvə oynayanda qar yağar.
Çobanın könlü olsa, təkədən pendir tutar.
Qurddan qorxan qoyun saxlamaz.
Qurd dumanlı gün axtarır.
Aşı bişirən yağ olar, gəlinin üzü ağ olar.
- IV oxucu: Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz.
Yağ yağ ilə qaynar, yarma quru qalar.
Dəvəçi ilə dost olanın darvazası gen gərək.
Ata olmayan ata qədrini bilməz.
Ata oğula bağ qıydı, oğul ataya salxım qıymadı.
Can versən, qardaşa ver, min il getsə yad olmaz.
Yağışdan çıxdım, yağmura düşdüm.
Dağ dağ ilə qovuşmaz, adam adam ilə qovuşar.
Güvəndiyim alçacıq dağlar, sizə də qar yağarmış?
- IV oxucu : Oğru elə bağırır, doğru küncə qısıldı.
Zülm ilə abad olan, ədl ilə bərbad olar.
Acın amanı olmaz, toxun imanı.
O baş sınısın ki, dost yolunda gərək olmasın.
- Pıspısa xanım: Uşaqlar tədbirimizin daha maraqlı keçməsi üçün sizinlə viktoria keçirmək istəyirik. Bu viktoria "Balalara hədiyyə" kitabında verilmiş mövzular əsasında hazırlamışıq. Bunu etməkdə məqsədimiz sizin nə dərəcədə diqqətli olmağınızı, şeirləri, məsəlləri, yanılmacları, tapmacaları, nağılları qavrama qabiliyyətlərinizi yoxlamaqdır. Tapın görüm, meşə ağacları hansılardır?
(Cavab: Palıd, qarağac, fıstıq, vələs, dəmirqara, göyrüş, ağcaqayın, cökə, şamağacı, ardıc, tus, söyüd, bədmüşk, qızılağac, qovaq, çinar.)

- Siçan bəy: Kollar hansılardır?
(Cavab: Qarağat, qaragilə, böyürtkən, moruq, əzgil, zirişik, zoğal, mərdəşə, qoyungözü, itburnu, yasəmən, nəstərən, qızılgül, tobuluğu, göyəm, qora, qızılçax.)
- Pıspısa xanım: Otlardan hansını tanıyırsınız?
(Cavab: Əvəlik, qoyunqulağı, quzuqulağı, qantəpər, qırxbuğum, sığırquyruğu, xatınbarmağı, qara ot, ayıdöşəyi, dəvədabanı, qıjı, xımı, pişikcırnağı, baldırğan, unnuca, südlü pencər, kiğ, cacığ, gicitkən, naşır, qazayağı, cincilim, şomu, boyana, qanqal, yarpız.)
- Siçan bəy: Çiçəklərdən hansını tanıyırsınız?
(Cavab: Gülxətmi, sarıçiçək, göyçiçək, arşınçiçək, qaymaqçiçəyi, lələ, zanbaq, nərgizgülü, nilufər, birəotu, kəklikotu, sumrux çiçəyi, huy çiçəyi, bənövşə, qərənfil.)
- Pıspısa xanım: Bostan və dirrik məhsulları hansılardır?
(Cavab: Yemiş (qovun), qarpız, şamama, xiyar, qabaq, səlx, kələm, kök, soğan, sarımsaq, turp.
Göyertilər: Keşniş, cəfəri, kərəbiz, bağdanus, kəvər, nanə, şüyüd, reyhan, mərzə, razyana, acıtərə, ispanaq.)
- Siçan bəy: Bişmişlərdən hansılarını tanıyırsınız?
(Cavab: Aş, bozbaş, plov, çilov, dolma, küftə, qovurma, bozartma, kabab, lüləkabab, əriştə, umac, xəşil, halva, həliması, xingəl, firni, qaysaba, dovğa, səməni.)
- Pıspısa xanım: Çörəklərdən hansını tanıyırsınız?
(Cavab: Yuxa, sac çörəyi, təndir çörəyi, lavaş, sənkök, fətir, şəkərçörəyi, qatlama, fəsəli, əgirdək, kətə, qoğal.)
- Siçan bəy: İçkilərdən hansını tanıyırsınız?
(Cavab: Su, süd, çay, qəhvə, şərbət, ayran, körəmöz, gülməs, bulama.)
- Pıspısa xanım: Ev heyvanları hansılardır?
(Cavab: At, eşşək, qatır, dəvə, inək, öküz, camış, kəl, qoyun, keçi, it, pişik)
- Siçan bəy: Əti yeyilən quşlar hansılardır?
(Cavab: Kəklik, turac, qırqovul, çil, bildirçin, ördək, qaz).
- Pıspısa xanım: Ət yeyən quşlar hansılardır?
(Cavab: Tərnan, qızılquş, qaraquş, qırğı, sar, çalağan, quzğun.)
- Siçan bəy: Oxuyan quşlar hansılardır?
(Cavab: Bülbül, bildirçin, sığırçın, qaratoyuq, torağay, alacəhrə, qumru.)
- Pıspısa xanım: Gecə uçan quşlar hansılardır?
(Cavab: Bayquş, yapalaq, yaras).
- (Sualların cavabını tapan oxuculara hədiyyələr verilir)
- II Aparıcı: Firidun bəy Köçərli “Balalara hədiyyə” kitabı üçün belə söyləmişdir: “Bu məcmuəni hər kəs oxusa – böyük, ya kiçik –

onun qəlbi açılıb xəndan olacaqdır. Balalar şad olacaq bu səbəbə ki, onda dərc olunan əsərlərin cümləsi onların dünyasındandır.” “Azərbaycan ədəbiyyatı” müəllifi F.Köçərli öz xalqının bəşər mədəniyyəti xəzinəsinə verdiyi inciləri də sərraf kimi tapıb qiymətləndirməyi bacarır, Azərbaycan ədəbiyyatının böyük ideallarla, sağlam və yüksək hisslərlə zəngin olduğunu iftixarla təhlil və sübut edirdi. Bu məqsədlə F.Köçərli Azərbaycan klassiklərindən M.V.Vidadi, M.P.Vaqif, A.Bakıxanov, Q.Zakir, M.F.Axundzadə, S.Ə.Şirvani, N.Vəzirov, M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadəni misal gətirir, onlardan çoxunun yaradıcılığını və ədəbi irsini geniş təhlildən keçirirdi. O, Azərbaycan ədəbiyyatında yaranan realist ədəbi cərəyanın özünəməxsus xüsusiyyətlərini, inkişaf yolunu və ideya istiqamətlərini də məharətlə üzə çıxarırdı.

I Aparıcı:

F.Köçərli ədəbiyyatın xəlqiliyini hər hansı bir yazıçının xalq həyatı ilə, ictimai varlıqla münasibətlərinin mütərəqqi mahiyyətində görürdü. Yazıçının öz mənsub olduğu xalqın mənəvi aləmi ilə sıx bağlı olmasını F. Köçərli bu işdə həlledici şərt sayırdı. O, deyirdi: “Yazıçı və ya şair nə qədər öz millətinə yaxın olsa, milliyyət qanı onun damarlarında nə qədər artıq cərəyan etsə, onun əsərlərində milliyyət nişanəsi artıq görünəcəkdir.” “Azərbaycan ədəbiyyatı”da F.Köçərli ictimai və mədəni tərəqqi uğrunda qələm çalan, yaxşını-yaxşı, pisi-pis kimi göstərən, mövhumat, qəflət və dini xürafatı ifşa edən “həqpərəst və millətpərvər ədiblərə” daha artıq yer vermiş, onların yaradıcılıq problemlərini geniş şərh etməyə çalışmışdır. F.Köçərli tarixçi olduğu qədər ədəbiyyatın müasir inkişafı məsələləri ilə də məşğul olan istedadlı bir tənqidçi idi. Müasir ədəbiyyatın ideya, mövzu, bədii sənətkarlıq, dil və s. məsələləri onu daim maraqlandırır. F.Köçərli yazırdı: “İndiki dövrdə xalq üçün gözəl nəsihətlər, hikmətamiz hekayələr, vətənə məhəbbət, millətə xidmət, dostluqda sədaqət, əhdə vəfa etmək , müqəddəs hisslər haqqında əsərlər yaratmaq lazımdır.

F.Köçərli təkcə Azərbaycan ədəbiyyatının təqiqi ilə kifayətlənməyib, əsərlərində Şərq, Qərb Avropa, rus, gürcü və s. ədəbiyyatların klassikləri haqqında da elmi mülahizələr yürütmüş, ədəbi əlaqələr baxımından qiymətli fikirlər irəli sürmüşdür.

I Aparıcı:

F.Köçərli çoxcəhətli yaradıcılığı boyu bir ədəbiyyat tarixçisi, nəzəriyyəçi və tənqidçisi kimi tədqiq və təbliğ etdiyi sahənin, demək olar, bütün əsas məsələlərinə toxunmuş, onlar barədə öz görüşlərini aydın izah etməyə çalışmışdır. O, ədəbiyyatı hər bir xalqın “şən və əzəmətinə, tərəqqi və səadətinə bəis olan

səbəblərdən biri” hesab edib iki hissəyə ayırmışdır: şifahi və yazılı ədəbiyyat.

I Aparıcı:

F.Köçərli fəaliyyət göstərdiyi dövrdə ana dili və onun inkişafı uğrunda gedən mübarizənin öncüllərindən idi. F.Köçərlinin ”Ana dili”, “Məişətimizə dair”, “Cavab”, “Orta təhsil müəssisələrində yerli dillərin tədrisinə dair” və s. məqalələrində, habelə müxtəlif əsərlərində irəli sürdüyü fikirlər onun milli dilin rəvac tapması və tərəqqisi yolunda fədakar cərci olduğunu təsdiqləyir. Onun Azərbaycan xalqına bəxş etdiyi çox gözəl müdrik kəlamları var. Hörmətli tədbir iştirakçıları! İndi isə gəlin Firidun bəy Köçərlinin müdrik fikirlərini dinləyək:

Oxucular səhnəyə çıxıb kəlamlardan söyləyirlər.

1. Əgər bir xalqı məhv etmək, onu adam toplusuna çevirmək istəyirsənsə, müəllimini savadsız, həkimini isə kəmsavad eləyin. Biri onun başını, o biri isə canını məhv etsin.
2. Əsl gözəllik surətdə deyil, ağıl və kamalda, əxlaq və rəftardadır.
3. Bizim yəqinimizdir ki, dili dolaşmaq şəxsin fikri də dolaşqdır.
4. İnsanın dırnağı ilə ayaqqabısının təmizliyi onun mədəniyyətini göstərir.
5. Müəllimlik ağırdır, ancaq pak və müqəddəs xidmətdir. Aldığınız elm və tərbiyəni elə yüksək və hündür məqamda saxlayın ki, nuru ətrafı da işıqlandıra bilsin.
6. Hər millətin özünəməxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mayəsi mənziləsindəndir. Ananın südü bədənin mayəsi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır, hər kəs öz anasını və Vətənini sevdiyi kimi ana dilini də sevməlidir.
7. Azadlik sevən və qardaşlıq axtaran, ittihad və tərəqqi arzusunda olan millət xoşbəxtdir.
8. Azərbaycanın Nizami Gəncəvi kimi söz ustadı, rəvan təb və şirin zəban şairi var. Heç bir şair olətəfət və zəriflikdə söz deməyibdir. Onun cümləyə məşhur olan “Xəmsə”si bimisil və binəzir əsərlərdir ki, həqiqətdə xəzinə malıdır.
9. Qadınların elm və mərifətsizlikləri ucundan dalda qalmalarının, bu qədər biixtiyar, avam və sadədil olmaqlarının ziyanı ən çox körpələrə toxunur. Hünərli, tərbiyəli, cürətli və bacarıqlı nəsil ancaq elmi və bacarıqlı analardan yetişə bilər.
10. Uşağı tərbiyə etmək üçün müəllimdə məhəbbət, səbir, mərifət, uşaq təbiətini anlamaq qabiliyyəti olmalıdır. Qabiliyyətli və vicdanlı müəllim ən küt şagirdə də az-çox elm və bilik aşılaya bilər. Yaxşı müəllim məktəbin canı və içində olduğu camaatın çırağı məqamındadır.
11. Xalqın sərvət və dövləti, şan və şövkəti artdıqca, onun dili dəxi haman qərar üzrə tərəqqi və vüsət tapır və bir məqama çatır ki, millət qisim – qisim nağıl və hekayələr düzməyə, sinədən sözlər və mahnılar toxumağa başlayır.

12. Hər bir şey məhəbbətə bağlıdır. Hər bir şeyə həyat verən, hər bir şeyi tər və təzə qılan, hər bir şeyi gözəl, məqbul və nurani edən məhəbbətdir.
13. Hər bir xalqın maddi yoxsulluğu, iqtisadi düşkünlüyü onun zehni yoxsulluğunun, mənəvi düşkünlüyünün nəticəsində meydana çıxır.
14. Firidun bəy belə bir həqiqəti təsdiqləyirdi ki, “bir qövüm və tayfa elmsiz və mərifətsiz olsa, bir o qədər ədəbiyyatı zəif və biməzmun olacaqdır.
15. Qəlbi şad etmək özlüyündə bir xidmətdir.
16. Şuşa şəhərinin ab-havasının təsirindən və torpağının bərəkətindən burada çox xoşsifət adamlar, ədiblər şairlər vücuda gəlir. Şuşa qalası Zaqafqaziyanın Şirazi mənziləsində olub, ərəbi-zövqü səfa oymağı və əhli-hal və sahibi-dil yatağı hesab olunur.
17. İnsanı insana bağlayan və həmişəlik aşıq edən camali-zahiri deyil, camali – mənəvidir. Əsil gözəllik surətdə deyil, ağıl və kamalda, əxlaq və surətdədir.
18. Əsl ədəbiyyat həyatı həqiqətləri əks etdirməklə yanaşı cəmiyyəti, xalqı qabaqcıl ideyalarla silahlandırmalıdır, onun azadlıq mübarizəsinə kömək etməlidir: Həqiqi şair, yazıçı millət və Vətən yolunda canlar fəda etmək lazım isə vətən oğullarının ürəyinə yandırıcı od salıb, onları hər qisim fədakarlığa şövqmənd etməlidir.

I Aparıcı: Əziz oxucularımız və qonaqlarımız! Azərbaycan dilinin inkişafı, onun saflığı, eləcə də yad təsirlərdən qorunması, milli məktəblərdə ana dilinin tədrisi və onu yaxşılaşdırmaq, məktəb dərsləkləri, qiraət kitablarının sadə, açıq dildə yazılması, bədii əsərlərin, mətbuat və kitabların ümumxalq dilində intişarı və s. kimi vacib, əhəmiyyətli məsələlərin həllində F.Köçərlinin xidmətləri böyükdür. Firidun bəy Köçərli M. F.Axundzadədən sonra Azərbaycan ədəbi fikrinin yeni mərhələyə yüksəlməsində böyük xidməti olan, milli ədəbiyyatın xalq həyatı ilə yaxınlaşması, ideyaca saflaşması, düzgün istiqamətdə inkişafı üçün mühüm, faydalı nəzəri, təcrübə iş görən, ədəbi dilin ümumxalq dili əsasında tərəqqisi və yad təsirlərdən uzaqlaşması yolunda çalışan görkəmli simalardan idi. O, tükənməz məhəbbətlə sevdii milli ədəbiyyatı bütün həyatı boyu təbliğ və tədqiq etməklə məşğul olmuş, onun həm keçmişini, həm müasir nailiyyətlərini qiymətləndirməyin gözəl nümunəsini göstərmişdir.

II Aparıcı: Qırx illik fəaliyyəti dövründə yazıçı M.F.Axundzadənin maarifçilik ənənələrinin fəal təbliğatçısı və yorulmaz davamçısı olmuşdur. Ədəbiyyatımızı müntəzəm bir şəkllə salmaq və ümumən tanımaq əhəmiyyətli məsələlərdəndir. Firidun bəy Köçərlinin bu yolda iyirmi ildən bəri çalışması və ədəbiyyatımızı nizama salması çox böyük bir nailiyyət idi. F.Köçərlinin çoxəsrlik Azərbaycan ədəbi irsini toplayıb, elmi prinsip və ardıcılıqla öyrənərək öz tədqiqatının nəticələrini “Azərbaycan ədəbiyyatı” əsərində xalqın istifadəsinə verməsi

onun ən böyük xidməti sayılır. Bu əsəri yazmaqla Köçərli müasir Azərbaycan ədəbiyyat tarixçiliyi elminin əsasını qoymuş və beləliklə, gələcək tədqiqatçılar üçün geniş bir yol açmışdı. Firidun bəy ən müqtədir, ən sevgili ədiblərimizdən biridir. Bu şəxs ədəbiyyat tariximizi yazmaqla bütün keçmişimizi diriltdi, şairlərimizin ülvi ruhlarını canlandırdı və həyatı – fikriyyəimizi təbii yoluna saldı. Biz bu gün bu xidmətlərdən sizinlə saatlarla danışsaq da yorulmarıq.

Tədbirin sonunda kitabxananın böyük oxu zalında F.Köçərlidən bəhs edən “Hökmlər icra olunmuş” filmi tədbir iştirakçılarında təqdim olunur.

S O N

İstifadə olunan ədəbiyyat siyahısı:

1. Köçərli F. Seçilmiş əsərləri.- B.: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, 1963. - 341 s.
2. Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı. İki cildə. I cild. - B.: Avrasiya Press, 2005.- 560 s.
3. Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı. İki cildə. II cild.- B.: Avrasiya Press, 2005. - 464 s.
4. Mir Cəlal., Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. - B.: Maarif , 1982. - 427 s.
5. Nəbiyev B. Firidun bəy Köçərli. - B.: Gənclik, 1984. - 228 s.
6. Nəbiyev B. Görkəmli tənqidçi və ədəbiyyatşünası (F.Köçərlinin həyat yaradıcılığı). - B.: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1963.- 163 s.
7. Nəzirli Ş. Qoridən gələn qatar. - B.: Şərq - Qərb, 2011.- 492 s.
8. Talıbzadə K. Seçilmiş əsərləri. II cild.- B.: Azərnəşr, 1994.- 430 s.
9. Talıbzadə K. XX əsr Azərbaycan ədəbi tənqidi.- B.: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, 1966.- 540 s.
10. Vəkilov. M. Ömür dedikləri bir karvan yolu. B.: Yazıçı, 1986.- 191 s.